

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN
van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen
en van het internationaal studiekomitee voor ommevangsreuzen

Redactie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B 9620 Zottegem

Redactieleden : Maurits Broeckhove, Lic. Marcel Daem,

Dr. René Haeseryn, A. Gaston Homblé.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B 9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

Prijs : 75 F

INHOUD

A.G. HOMBLE. Steensnijden in het Manneken-Pishuis (1751), prent (1796) en steensnijders te Gent	206
W. VERLEYEN. Een verdwenen beroep uit de vlasnijverheid. Vervaardigen van schrooien te Deinze	209
R. VAN DER LINDEN. Reuzen en reuzinnen in de Vlaamse lokaliteiten en provincies	217
R. VAN DER LINDEN. Zeldzame volksboeken uit de Nederlanden. Prof. Dr. W. Braekman	225 233
R. VAN DER LINDEN. Volksverhalen over reuzen en reuzinnen	
IN MEMORIAM	
R. VAN DER LINDEN. Eugeen de Bock. Kulturhistoricus	202
R. VAN DER LINDEN. Hervé Stalpaert	203
R. VAN DER LINDEN. Ferdi van de Vijver	205
ZOEKEN EN ZANTEN	
Opwijk. Sint-Pauluspaardenprocessie en aandenken in 1981. A.G. Homblé	216
BOEKBESPREKING	
Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Deel XXVII en XXVIII :	
Deel XXVII : S. Engels. Maatschappijen Taal- en Letterkunde en Geschiedenis (1854-1960). Filologencongressen (1898-1960). Wetenschappelijke Tijdingen (1935-1960).	
R. van der Linden	212
Deel XXVIII : M. Dony. Brusselse Tijdschriften (1855-1960).	
R. van der Linden	213 214
André ver Elst. De Oostvlaamse buurttram in beeld. M. Broeckhove	214
André ver Elst. De Gentse stadstram in beeld. M. Broeckhove	215
Karel Haerens. Straatnamen van het oude Gent. M. Daem	236
Inhoud 1981	

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, het Stadsbestuur van Gent en de v.z.w. Noordstarfonds

IN MEMORIAM
Eugeen DE BOCK
Borgerhout 23 april 1889 - Schoten 22 juli 1981

Het voegt, dat volkskundigen sommige voormannen die ogenschijnlijk niet in de eerste gelederen van de volkskunde pralen en stralen, leren gedenken en hun blijvende waarde aanhalen.

(1)

Eugeen de Bock bekleedt verscheidene voorposten, o.a. als Nederlands kultuurhistoricus, als stichter van de uitgeverij De Sikkel. Als kultuurhistoricus schittert zijn naam in werken en publikaties. Geleerden zullen hem in die zin verheerlijken. Ook de volkskundigen dienen hem hulde te betuigen. Het wordt meer dan tijd, dat we niet alleen 'auteurs' eren, maar ook degenen die de volkskunde een niet te vermoeden kans hebben geboden. Bij hen bekleedt Eugeen de Bock een eersterangsrol. Hij heeft vorsers de mogelijkheid geboden met hun volkskundige bedrijvigheid voor de dag te komen. Laten we enkele voorbeelden verstrekken :

DE VLAAMSCHE VERTELSELCHAT, verzameld en ingeleid door *Victor de Meyere*, geïllustreerd door Victor Stuyvaert, I in 1925; deel II in 1927, deel III in 1929 en deel IV in 1933 geeft hij uit samen met C.A. Mees te Santpoort. Deze samenwerking levert het bewijs hoe hij vlug contact zocht boven en buiten de traditionele grenzen.

NEDERLANDSCHE VOLKSHUMOR OP STAD EN DORP, LAND EN VOLK, *spot- en bijnamen, spotrijmen, spotvertellingen, volksetymologische sagen, spreekwoorden en zegswijzen, enz. naar hun oorsprong en betekenis verklaard* door *Jozef Cornelissen* verscheen in zes delen over een tijdsduur van tien jaar, van 1928 tot 1937 en bestreek het hele Nederlandse taalgebied (deel III Noord-Nederland). Wetenschappelijke instellingen uit Noord en Zuid waren er bij betrokken, want de uitgave geschiedt met «de ondersteuning van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden en de Universitaire Stichting te Brussel».

ARS FOLKLORICA BELGICA was een poging om het onvolprezen *De Vlaamse Volkskunst* van Victor de Meyere voort te zetten en uit te bouwen. Nummer I bevatte zeer verscheiden studies : *De schildkens van de nieuwjaarskoeken* door Jules Pieters, *De traditionele marionetten* door Joris Vandenbroucke, *Haard en schoorsteen* door dr. Elisabeth Dhanens, *De reuzen en reuzenommegangen* van Victor de Meyere. De vriendschap tussen Eugeen de Bock en prof. dr. Paul de Keyser heeft de eerste reeks uit de grond gestampt. De daadvaardigheid van beide heeft de band met Nederland langs een luisterrijk tweede boek gesmeed, met *De nieuwe reis naar Luilekkerland* van prof. P. de Keyser, *De Boetprocessie van Brugge* van H. Stalpaert, *Kempische zandtekeningen* van Dr. J. Weyns, *Traditioneel scheepsornament* van R. de Bock, *De versiering van de Nederlandse Boerenwagen*, van H. Braber, *Scheldevisseren* van L. Maerevoet, *De monstrorum historia van Ulysses Aldrovandi (1522-1607) als bron voor de folklore van de vliegende blaadjes* van Prof. dr. A.J.J. van de Velde, *Streekdrachten in Nederland* van J. Duyvetter, *Handwerken toegepast op streekdrachten* van Alb. Nieuwburg, *Bedevaartvaantjes en paardenommegangen* van Jules Pieters. De boodschap op de wikkel stipt aan, dat *Ars Folklorica Belgica II* een *Dietse onder-titel*

kreeg : *Noord- en Zuidnederlandse Volkskunst*, met dien verstande intussen dat in de toekomst ook bijdragen over Waalse Volkskunst als deeltmakend van de Belgica steeds welkom zullen zijn. Prof. dr. Paul de Keyser, samensteller van de *Ars Folklorica*, voorziet aldus met de uitgever een kans om bijdragen uit het hele Beneluxgebied gebundeld te zien. Intussen wachten we nog immer op *Ars Folklorica III*.

Naast deze hoogstaande en deelrijke werken gaf Eugeen de Bock menig werk uit, dat op volkskundig vlak een blijvende indruk naliet.

Isidoor Teirlinck, *Flora diabolica, de plant in de demonologie*, '24.

gevolgd door *Flora magica, de plant in de tooverwereld*, '30.

We denken aan Antwerpen, Brugge en Gent bij de volgende werken :

Emm. de Bom, *De psychologie van den Antwerpenaar*, tekeningen Albert van Dyck;

K. de Wolf, *Uit het leven van Toontje Tuymelaere en Maatje Mus*, ill. Fonteyne,

Jan Cleppe, *Gènsche Prâot. Anecdoten in de Gentsche volkstaal*, met een woord vooraf door Prof. J. Vercoullie, '33.

Naast figuren en onderwerpen, gebonden aan een stad, krijgen we specifieke onderwerpen : Jan de Schuyter, *De Antwerpsche Poesje, Zijn geschiedenis en zijn speelteksten*, '43.

dr. Paula Sterckens-Cieters, *Volksklederdrachten in Vlaanderen*, '35.

Zijn bijzondere belangstelling voor Hendrik Conscience en die periode verdient een vermelding.

Er bestaat kans om nog andere titels aan te halen. (2) Deze bondige en uiterst onvolledige lijst wijst op de keerzijde van een medaille, die volkskundigen weinig of niet bemerken en bewerken. Het wordt tijd, dat we in dit opzicht en dit lichtpunt de eigen verdiensten van Eugeen de Bock en andere uitgevers en illustrators bezinnen en beklemtonen. Dit In Memoriam is een eerste poging daartoe.

Renaat van der Linden

Hervé Stalpaert

Sint-Andries-Brugge 13 oktober 1914 — Assebroek 3 oktober 1981

Bij het heengaan van een dierbare kollega snijdt er immer een dubbel leed : de pijn om het heengaan voor immer, en de smart bij het zoeken naar het passend beeld om de blijvende waarde te omlijnen. Waar ligt ogenschijnlijk een bindtteken ? In de naamgeving van zijn woning «*Huize Biekorf*», die terugslaat op het nijverig en ijverig zoeken in de trant van het oude gelijknamige tijdschrift ? In de merktekens van een viervoudig ex-libris : a) een inktpot op een boek met de leuze *hoger streven* en een vogel die de hoogte inschiet; b) een heiligenbeeld in een nis met een paar kaarsen daar bij; c) een gevleugeld paard met de zin *er was eens*, d) een paard dat boeken aan het verslinden is.

(1) Pentekening ontleend aan L. BAEKELMANS. *In die gulde fonteyne van de boekenwurm*. Antwerpen/Amsterdam, 1962, 51.

(2) Eugène de BOCK. *Een uitgever herinnert zich*. Antwerpen, 1979, 72 en passim.

Bij elke trek kunnen we speuren, in het eerste naar zijn idealisme als leerkracht en in het bibliotheekwezen; in het tweede naar een zin voor religie die zich uit in de *Brugse Devotieprenten van Onze-Lieve-Vrouw* (1976); in het derde naar zijn hang en drang voor volksverhalen; het laatste wijst op zijn pluizen in oude en nieuwe boeken, in handschriften allerlei.

Hij is de enige zoon van Arthur, telegrafist, en van Marie Staelens, telefoniste. Hij zoekt zijn weg in enkele scholen te Brugge, behaalt het diploma en wordt onderwijzer aan het St.-Thomas-instituut te Brussel. Hij wordt onderwijzer en daarna schoolhoofd te Assebroek. Bij

Hervé Stalpaert bestaat er kans aan de hand van zijn leermeesters en zijn werken, aan te stippen hoe hij in de studie van het volksleven vertrekt en hoe hij een diepe, eigen spoor doortrekt. Hij steekt van wal als autodidakt, maar het zal een fijnzinnige psychologische ontleding vergen, om te omlijnen hoe vooraanstaande wetenschapsfiguren in Brugge hem hebben begeleid: E.H. M. English, professor dr. Egied Strubbe, E.H. Antoon Viaene. De laatste twee, zijn voorgangers in de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde, zijn voorzeker licht- en richtpunten geweest. Egied Strubbe treedt op als wegwijzer naar het onderzoek van de bronnen voor de vaderlandse historie en van de archieven. Op deze basis publiceert Hervé Stalpaert een reeks handleidingen bij het geschiedenisonderwijs in de lagere school, waar het volkskundig streven zich reeds openbaart. Langs Egied Strubbe ontdekt hij het rijke en verrijkende tijdschrift *Biekorf* en komt langs dit tijdschrift in contact met Antoon Viaene. Egied Strubbe, hoofdman van de Westvlaamse volkskundigen, schoof hem de almanak 't Beertje in de handen en in het hart.

Vertellen. Handleiding voor den Volkskundigen Verteller, met een Inleiding van Prof. Mr. E.I. Strubbe (1946) en *Oude Westvlaamse Volksvertelsels* (1946) door A.J. Witteryck worden een sterke spoorslag. Hervé Stalpaert, die op en top een Bruggeling is, zal voor het volksverhaal de hele provincie West-Vlaanderen in zijn studieterrein betrekken en met glans en glorie *Westvlaamse Sagenboek* en *Westvlaamse Wondersprookjes* (1977) op de markt brengen. Op dat vlak is hij ver van zijn gangmakers verwijderd en sluit aan bij Maurits de Meyer. Hij gaat zijn eigen gang en betreedt velerlei terreinen. Het stoffelijke in het volksleven boeit hem, maar het volksgeloof en volkslied en de studie van de doopnamen en naamgeving treden regelmatig vooraan.

Zijn droom bestaat er in het Venetië van het Noorden in één band en bundel te vatten en in 1973 zet hij een voordrachtenreeks op touw: Zes Zondagen Volkskunde: mens en behoeften, langs de nederzetting en stoffelijke volkskultuur, mens en gemeenschap, in de jaar- en levenscyclus, de mens én religie én kunst; in 1974 gaat zijn droom in vervulling: *Volkskunde van Brugge* verschijnt. Hij is de eerste geweest in Vlaanderen die het aandurft om de volkskunde van een stad aan te vatten. Antoon Lowyck levert in deze publikatie een uitvoerige *Biografie* en de *Bibliografie van Hervé Stalpaert*, p. 277-298 (jammer genoeg niet aangegeven op de kaft en het binnenblad van het boek).

Vanwege de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen verdient hij een bijzondere waardering, én om de zo belangrijke publikaties in ons tijdschrift, o.a. *De Verjongingskuur*, bewerkt door Molenaar en Bakker, Smid en Stoker, in 1965-66, én voor de Verbodderingsdagen tussen Oost- en Westvlaamse volkskundigen, waar hij werkelijk en wezenlijk een eersterangsrol vervulde: Gent, 6 juni 1948, Brugge 27 september 1949, Gent 30 mei 1954. Zie o.a. *Bio-bibliografische inleiding tot de studie van de Volkskunde in West-Vlaanderen*, in 1955.

Naast de publikaties die menigeen helpen in het speuren naar oude en nieuwe waarden, verdient Hervé Stalpaert de dank en hulde van velen die hij hielp bij de opstelling van studies en licentiaatsverhandelingen.

Renaat van der Linden

Ferdi van de Vijver Borgerhout 31 januari 1911 — Antwerpen 22 september 1981

Menigeen was in de waan, dat Ferdi van de Vijver in Zeveneken was geboren en er zijn jeugd had doorgebracht vóór zijn vestiging in de grootstad Antwerpen. Hun veronderstelling klopt slechts voor een deel. Hij was geboren uit Oostvlaamse ouders en vertoefde, door de oorlogsomstandigheden, als knaap van 1914 tot 1925 in Zeveneken. In 1926 volgt Ferdi van de Vijver de vakschool voor kleermakers te Antwerpen. Hij behaalt er, op basis van avondkursussen, het diploma van meester-kleermaker.

Ferdi van de Vijver heeft de kunst verstaan van zijn vak, van het platteland en van de grootstad te houden en de volksgebruiken vast te leggen; tevens droeg hij de kracht in zich, om een bedreigde traditie weer zinnig leven in te blazen. Daar komen de Meistoeten, Spaanse Wallebak en Palmpaaslopen opdagen. Let even in *Glorie van het Brood* (Lannoo, Tielt/Amsterdam, 1980, 143) op de tekening van Karel Svensson voor de Palmpaastocht te Borgerhout in 1979. Die aanhaling daar geldt rechtstreeks en onrechtstreeks als een hulde aan Ferdi van de Vijver, als daadvaardig voorvechter voor eigengereide overlevingen. Zijn grote verdiensten liggen o.a. in de

stichting en de regelmatige publikatie van *Heemkundig Handboekje voor de Antwerpse Randgemeenten. Driemaandelijks tijdschrift van Gitschotelbuurschap*. Hij heeft het klaar gespeeld talrijke bijdragen te illustreren door eigentijdse, volkse artiesten en daar kunnen weinige redakteurs op roemen. Intussen leverde hij waardevolle bijdragen voor *Oostvlaamse Zanten, Ons Heem, De Toerist - De Autotoerist* zag meer dan driehonderdmaal een bijdrage van hem in zijn kolommen. Telkens wanneer hij naar zijn tweede heimat, Zeveneken-Lokeren, terugkeerde, droeg hij inspiratie en dokumentatie mee voor een of ander artikel. In Borgerhout vocht hij daadwerkelijk voor het behoud van het landschappelijk en bouwkundig erfgoed. Zijn doordrijven heeft het park Te Boelaer van de ondergang gered. Hij was een Vlaming van één stuk, jarenlang voorzitter van de V.O.S.-Antwerpen en de IJzerstichting.

In 1972 verscheen *Gitschotel '35. Vlaamse aftelrijmen*. Victor Verhaegen en ondergetekende hadden de eer de *Inleiding* te schrijven, [Zie O.V.Z., 47 (1972) 176-177]. Gitschotel wijst er op de naam en duur van een vereniging, die totaal gebonden is aan één figuur: Ferdi van de Vijver. Naast zijn studiekering, zijn tijdschrift, zijn wetenschappelijke en sociale werking en werkkring heeft hij het Strijkijzermuseum uit de grond gestampt, waardoor hij vrij vlug op nationaal en internationaal vlak vermaardheid verwierf. Volksopleiding, heem- en volkskunde, langs studie en museum, hebben in en door hem de rijke inzet van een rijk-begaafde persoonlijkheid beleefd.

Renaat van der Linden

Steensnijden in het Manneken-Pishuis (1751), prent (1796) en steensnijders te Gent

Geert van Doorne deelde deze bijzondere tekst mede : In het nummer van jaargang LV (1980) trekt de bijdrage van A.G. Homblé mijn aandacht over de keisnede. Daar is immers een dokument «in 1751 is in het Manneken-Pishuis aan de Kraanlei een klein kind van de steensnede geopereerd», in het Rijksarchief te Gent.

Dit dokument verklaart dat de chirurgische praktijk dan gelegaliseerd was, zodat de overheid toezicht kon uitoefenen. Onderhavig geval gaf aanleiding tot een konflikt tussen de Schepenen van Gent en die van de Oudburg, want de kommissarissen van eerstgenoemd kollege maakten aanspraak op toezicht, hoewel het huis op de Kraanlei met Manneken-Pis een leen van de Oudburg was.

Het dokument bevindt zich in het Rijksarchief Gent, Fonds Oudburg, r nr. 328 (resolutieboek van het College van de Oudburg over 1751), f° 145 v° en 146 r°, zitting van 20 oktober.

Actum den 20. october 1751 ter ordinaire vergaderinge, present d'heeren van Ter Laeq, Bailliu van St. Pieters, van Oostwinckel, van Hecke, van Triponseau, Baron van Lovendeghem, Balde, Burghgrave van Nieulant, van Assenede, vander Varent, van Appelsvoorde, Bailliu van St. Baefs, Verhulst greffier.

Ten voornoemde daeghe rapport ghedaen sijnde door den greffier, dat inghevolghe voorgaende resolutie met den procureur Moerman heeft oversien de saecke ende instantie van complainte bij desen Collegie gheintenteert tot laste van Schepen vander Keure deser stadt, ter causen hunne commissarissen geassisteert hadden inde chirurgicaele operatie van het snijden vanden steen van seker kindt in een leenhuys op d'Anjuin leije, daer voor teecken uijtsteeckt het Mannekenpis, is gheresolveert die saecke te consulteren met mijnheer den advocaet Fostier.

Keisnijden en steensnijden raken twee afzonderlijke handelingen; het ene komt van pas voor geestesgestoorden, het andere voor stoornissen in het urinestelsel. Het komt vreemd voor, dat blaasstenen bij een kind dienen verwijderd te worden. Blaasstenen blijken vroeger frekwent te zijn voorgekomen. Getuigenissen daarvan treffen we aan op votiefschilderijen en in oude remedieboekjes. Waarschijnlijk vond de kwaal haar oorsprong in de voedingsgewoonte, wegens overdadig gebruik van melk, kaa^s en vlees.

Het steensnijden kreeg verspreiding door het optreden van een zeer omstreden periodeut (1) Jacques de Beaulieu (Etondonne, Z.-Frankrijk 1651-1714). Hij reisde als steensnijder in West-Europa van stad tot stad om zijn beroep uit te oefenen. Op zestienjarige leeftijd kwam hij in contact met de steensnijder Pauloni en werd diens hulp(je). Na zijn leertijd vestigde hij zich als zelfstandige. Hij verrichtte vele succesrijke

Hoewel voornoemde resolutie gewag maakt van een steensnede, zijn we de mening toegedaan, dat destijds enige verwarring kan voorgekomen zijn tussen een breuk en een blaassteen. De betrokken lui gingen wel eens lichtzinnig te werk, ook de toenmalige steensnijders.

Afbeelding van de blaassteen verwijderd door steensnijder G.J. Vanden Broeke, Gent
(Verz. Kon. Bond der Oostvl. Volkskundigen, V.G. 76-235.5)

(1) Rondreizende heelmester. Komt van *periodeuta* (Cod.-Just., t. 3-42).

ingrepen in Frankrijk, vertoefde in Brugge en begaf zich daarna naar Nederland (2).

Wij zien in die periode meer en meer steensnijders in Vlaanderen werkzaam onder toezicht van de stadsmagistraat.

De steensnijders pronkten op hun eigen methode, die veelal als een familiegeheim van vader op zoon overging. Het is een feit, dat de toenmalige wetenschap de steensnede als manuele prestatie verwaarloosde en dat de steensnijder het predikaat van een minderwaardig en asociaal burger kreeg. Anderzijds, bij het in ogenschouw nemen van de toegepaste techniek, als het inbrengen van een blaassonde, en het steken met een dolkvormig mes tussen de anus en de zitknobbel in de richting van de prostaat, kan men zich wel inbeelden, welke ravages de steensnijders gebeurlijk verrichtten.

Het is niet uitzonderlijk, dat de overheid zich met de steensnijders bemoeit, dat de magistraat hun graad van bekwaamheid dient te bevestigen en hun handelingen controleert.

Almanakken als bron.

De Nieuwen Amanach voor 't schrickeljaer 1772, uitgegeven te Gent door Philip Gimblet, vermeldt dat Gent en Brugge en het Brugse Vrije een zekere *De Paepe*, wonende bij het Belfort, als gepensioneerde steensnijder aanstellen.

In 1778 meldt deze almanak, dat naast *De Paepe*, een tweede steensnijder werd aangenomen, nl. *Demanet* in de 'regnessenstraet' (sic). De uitgave van 1787 vermeldt de naam van *De Paepe* niet meer in de lijst. Naast *Demanet* vinden we voor de steensnijders naam en woonplaats: *Jacobs*, Houtbriel, *Lecat*, Schepenhuisstraatje; *Simoens*, Graslei; *Vanden Broeke*, Volderstraat, *Block*, Macheleinstraat, *Lambert*, Sint-Pieters. In 1793 is *Van den Broeke* gevestigd in het Oud Rasphuis en *Block* in de Volderstraat.

Deze bijdrage geldt als een poging om inzake steensnijden enkele aanvullende gegevens te verstrekken.

A.G. HOMBLE

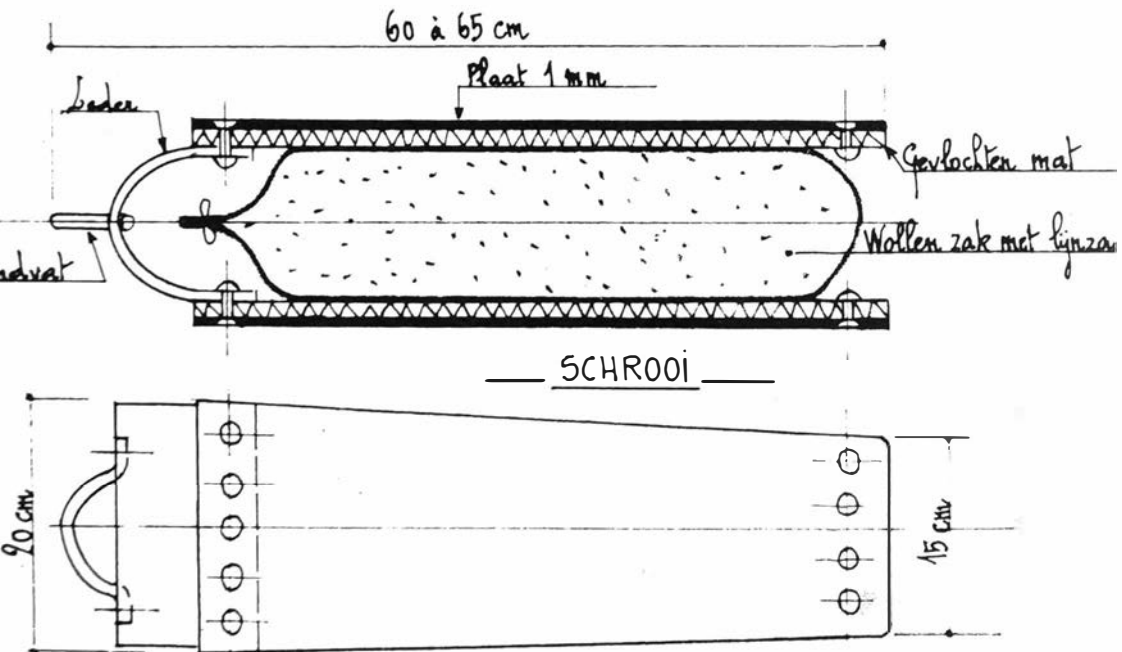
(2) Dr. DE MEYER. *Analectes Médicaux*. Brugge, 1851, 220 : gegevens over het verblijf in Brugge.

Een verdwenen beroep uit de vlasnijverheid

Vervaardigen van schrooien te Deinze

De schrooi is een verpakkingsmiddel gebruikt bij het persen van vlaszaadolie, d.w.z. lijnolie uit het vlaszaad. Wanneer de vakman het vlaszaad gemalen en verwarmd heeft, wordt het in wollen zakjes geborgen, die gevat in de schrooi onder de pers belanden. Acht tot negen gevulde schrooien boven elkaar komen onder de pers die een druk van 150 kg/m^2 uitoefent. Nadat het lijnzaad dan uitgeperst is, blijft in het zakje afval over, een lijnmeelkoek die aangewend wordt als veevoeder.

De schrooi is samengesteld uit twee stalen platen van een mm dikte

bekleed met een mat van ongeveer een pink dik die gevlochten wordt met staaldraad en paardenhaar. De firma vervaardigt ook deze matten. De totale lengte van een schrooi bedraagt 60 à 65 cm. De platen zijn trapeziumvormig met basissen van 20 en 15 cm. Een lederen band met handvat bindt de twee platen.

De schrooi moet het nogal hard te verduren gehad hebben, vermits ze regelmatig voor herstelling bij de firma terugkwam.

Waar thans aan de Kortrijksesteenweg te Deinze (Petegem) de Firma Chanterie gevestigd is, bevond zich tot 1937 de schrooienfabriek van

Alois Henri De Bruyne (1). Hij was afkomstig van Waasmunster waar zijn ouders Petrus Eugenius De Bruyne (°4-3-1839) en Emma Augusta Speliers een zelfde beroep uitoefenden. Petrus was in 1867 ingeschreven in de *Registre des Patentables* en van 1872 tot 1898 in de *Hoofdelijken Omslag* als schroeimaker/schrooimaker aan de Kerkstraat te Waasmunster. Hij ontving in 1895 het nijverheidsereteken tweede klas en had in 1868 op de wereldtentoonstelling van Parijs een bronzen eremetaal en een diploma behaald (2).

Alois Henri De Bruyne kwam bij zijn huwelijk (25-9-1885) zich te Deinze aan de Kortrijksestraat rechtover de bouwfirma De Backer vestigen, vervolgens aan het *Klauwenshoekje* (Gentsesteenweg) en ten slotte aan de Kortrijksesteenweg van 1895 tot zijn overlijden in 1937.

De villa en een deel van de fabriek aan de Kortrijksesteenweg
Vooraan : A. De Bruyne en echtgenote

(1) Geboren te Waasmunster 17-12-1862 en overleden te Petegem-Deinze 15-1-1937.
(2) Inlichtingen verstrekt door B.S. Moens-Lambrechts, Waasmunster.

Wanneer we er rekening mee houden dat vóór de eerste wereldoorlog het vlasbedrijf een grote bloei kende is het logisch dat hij zich in de Leiestreek vestigde.

Het personeel van de firma Aloïs De Bruyne
Op de middenste rij: uiterst links de zoon Julien en uiterst rechts Aloïs

Het overlijden van Aloïs Henri betekende meteen het einde van de firma. Er waren geen opvolgers. Zijn zonen waren vroegtijdig gestorven.

In het Vlaams landsgedeelte bestonden klaarblijkelijk slechts twee dergelijke bedrijven, nl. nog een van zijn broer in Hamme.

Mijn grootvader, G. Verleyen, geboren in 1877 was er werkzaam vanaf 1895 tot het verdwijnen van de firma.

Een van de belangrijkste cliënten was destijds de Firma Aelgoet te Machelen (3).

W. VERLEYEN

(3) De Heer F. Aelgoet (71 jaar) en de dochter, juffrouw M. De Bruyne (94 jaar) hebben de biezonderste inlichtingen verstrekt.

Boekbesprekingen

Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Systematische Registers op Tijdschriften, Reekswerken en Gelegenheidsuitgaven onder leiding van † Prof. Dr. K.C. Peeters en Dr. S. Top. Uitgegeven in samenwerking met het Instituut voor Volkskunde te Antwerpen. Deel XXVII.

Maatschappijen Taal- en Letterkunde en Geschiedenis (1854-1960). Filologencongressen (1898-1960). Wetenschappelijke Tijdingen (1935-1960) door Lic. S. ENGELS. Centrum voor Studie en Documentatie, Antwerpen, 1978, XIX-237.

Elke vorser kent de waarde van een tijdschrift. Menigmaal dient hij nochtans andere bronnen aan te boren, want sinds meer dan een eeuw bestaan er maatschappijen en congressen die in hun Handelingen en Mededelingen, Programmaboekjes, Tijdingen en Verslagen belangrijke gegevens verstrekken: artikels, levensberichten, recensies, enz. Drie publikaties werden uitgekamd, over de duur van een eeuw, een ruime halve eeuw, enkele decennia. De eerste is gebonden aan Leiden. De tweede voor de Nederlandse congressen (1898) is gebonden aan wisselende lokaliteiten: Amsterdam, Groningen, Leiden, Utrecht, zonder vermelding van redactie. Hetzelfde geldt voor de Vlaamse congressen (1910-) gebonden aan Antwerpen, Brugge, Brussel, Gent, Leuven, Mechelen, eveneens zonder vermelding van redactie.

Wetenschap in Vlaanderen (1935-'39) en Wetenschappelijke Tijdingen (1940-) zijn gesnoerd aan één persoon: Dr. Jozef Goossenaerts (*Wuustwezel 1882-†Gent 6 december 1963). Over het algemeen biedt een deel van Nederlandse Volkskundige Bibliografie, in de Inleiding, een bondige historie van de behandelde tijdschriften en groepen en belangrijkste personen die er bij betrokken waren. Hier lees je de naam van de redakteur niet eens en stellen we een jammerlijk tekort vast. Bij de twee tijdschriften is dr. Jozef Goossenaerts de verantwoordelijke redakteur en blijft het tot zijn overlijden. Het doel van prof. Peeters heeft er enigszins in bestaan een geschiedkundig beeld van de volkskunde in Vlaanderen (en omgeving) te

kunnen bieden, aan de hand van deze Inleidingen. Voor congressen en maatschappijen leveren de handelingen wel geen redactie, voor Wetenschap in Vlaanderen en Wetenschappelijke Tijdingen was dit toch het geval. Dr. Goossenaerts was niet alleen redakteur, maar promotor en bezieler (In Memoriam, Oostvlaamse Zanten, 39 (1964) 20). Geen gelegenheid liet hij voorbijgaan om belangrijke studies, die in Oostvlaamse Zanten en heem- en volkskundige tijdschriften verschenen, aan te halen in zijn publikatie. Hij zelf schreef waardevolle bijdragen, o.a. Heemkunde en Wetenschap, 8 (1943) 193-196. Een veelomvattend hoogst belangrijk initiatief: de Volkskunde - Atlas voor Nederland, 12 (1953) 2-3; Onze Reinaert op het spoor, 19 (1959) 245-57, 289-306. Zijn hoogtepunt bereikte hij in *De Taal van en om het Landbouwbedrijf in het Noordwesten van de Kempen*. Gent, 1956. Bijzondere bijval oogstte zijn *Ons Nederlands 'un jargon vaseux'?* Kortemark, 1958.

Deel XXVII straalt een afzonderlijke waarde uit, vermits het ons de kans biedt een vergelijkingslijn te trekken tussen Noord en Zuid. Neem bv. de Rederijkers. We ontmoeten ze te Leiden, krijgen een vergelijking tussen de Deutsche Meistersinger en de Nederlandse rederijkers, lezen hun miskenning in de 17de, 18de en 19de eeuw, hun verband met het poppenspel, enz. (Nr X B 9 c, p. 93-95). Handelingen en mededelingen van maatschappijen en congressen bevatten een vertrekpunt of een syntese, een overzicht of hoogtepunt van

allerlei studies i.v.m. heem- en volkskunde. Bedevaarten en volksgebruiken komen regelmatig aan bod. Een onderwerp daagt alleen op langs Nederland : het raadsel : G. Boekenoogen, P.J. Meertens, W. Geldhof, T. de Haas-Okken. Hoe dien je dergelijke vaststelling te verklaren ? (nr. 1447-1450)

De personalia of levensberichten zijn talrijk, nr. 125 tot 213. Volkskundigen uit

Nederland, Vlaanderen, Duitsland en Zwitserland tref je er aan.

Elk deel van N.V.B. weerspiegelt onze ontzagwekkende rijkdom, maar laat tevens vraagtekens rijzen. Je hoeft slechts aan de vorige zin, die van het raadsel, te denken. Tja, hoe komt dat ? De wetenschap behelst een stellen... en beantwoorden van vragen !

Renaat van der Linden

Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Systematische Registers op Tijdschriften, Reekswerken en Gelegenheidsuitgaven onder leiding van †Prof. Dr. K.C. Peeters en Dr. S. Top. Uitgegeven in samenwerking met het Instituut voor Volkskunde te Antwerpen. Deel XXVIII.

Brusselse Tijdschriften (1855-1960) door Lic. Monique DONY. Centrum voor Studie en Documentatie, Antwerpen, 1978, XXXIV-330.

Wij stellen onmiddellijk de vraag : welke en hoeveel tijdschriften in de hoofdstad kunnen er belang bieden voor de volkskunde ? Elk van ons is nieuwsgierig. Vijftien tel je er, in kronologische volgorde : De Klauwaert (1855-58); Nederduitsch Maandschrift (1862-68); Germania (1898-1905); Vlaamsch Leven, zelfstandig Vlaamsch geïllustreerd weekblad (1915-18); Bulletin der Belgische Folkloremaatschappij (1927); Vandaag (1929-30); Het Vlaamsche Kerstboek (1929-39); Brusselsche Tijdingen (1939-44); Winterhulp (1941-44); Arbeid en Volk (1941-44); Volk aan den Arbeid (1942-43); Hamer (1943-44); Het Leger, De Natie (1946-); Gemeentekrediet van België (1947-); Brusselsche Post (1950-).

De hoofdstad weerspiegelt langs deze publicaties allerlei strekkingen : arbeidsbladen, vrijwaring van het Nederlands kultuurleven, taalflamigantisme, pangermanisme. Hamer en Bulletin zijn volwaardige volkskundige tijdschriften. Het treft dat er vijf tijdens de Tweede Wereldoorlog het licht zagen. Vlaamsch leven, alhoewel het een weekblad is, krijgt een uitzonderlijke opname, op basis van het vele volkskundige materiaal er in vervat. Het Bulletin... beleefde twee nummers in 1927, een van 22 en van 29 blz. Nummer een leverde verslagen over de stichting en de statuten van de Belgische Folkloremaatschappij op 10 & 11

april '26 even vóór onze Bond, en over het internationaal kongres van Volkskunst te Boekarest in '28. Nummer twee levert relaas over de eerste algemene vergadering van de vereniging op 24 april 1927. Daar bevinden zich gegevens voor de historioograaf van de volkskunde in het land. Het springt in het oog, dat twee auteurs de waarde van Alfons de Cock omlijnen als : *De Veelzijdigste en Geleerdste Folklorist van België* (A. BRIJS, Vlaamsch Leven, 1916) en *De grootste Vlaamsche Folklorist* (L. MONTEYNE, Vlaamsch Leven, 1918).

De eerste jaargang van Vandaag (1929) bevat *Een redevoering van James Ensor uitgesproken op de Breughel-herdenking*. De strijd van de Belgische Folklorevereniging voor de oprichting van een volkskundig museum te Brussel, sinds 1897, aangehaald bij de heropbouw van de Vleeshalle te Brussel, verrast gewis. (Vlaamsch Leven 1917). De drie aangehaalde onderwerpen bewijzen in een kader van meer dan tweeduizend onderwerpen hoe allerlei tema's aan hun trekken treden. Vijftien redakties, die bij alle mogelijke rangen van de maatschappij aanleunen, zo het leger en het Gemeentekrediet, bestrijken terreinen, die we niet vermoeden. Volksgeneeskunde telt dertig nummers, Poppenspel tien, Volkspsychologie honderd zesenzeventig. Het zal een heerlijke en leerrijke, maar zware taak worden

te onderzoeken en te achterhalen welke onderwerpen gretig en grondig aan hun trekken komen, en welke in een vergeetboek talmen en weinig of nooit weergalmen. Deze vraag geldt ook voor de tijd en de ruimte. Welke stad of streek, welke periode heeft een sterke en haast bestendige aandacht besteed aan één reilen en zeilen van het volksleven, met een ankeren en kankeren in en rond dezelfde bodem. Op dat gebied biedt deze publikaties reeds een

beeld en kans : in hoever weerspiegelen vijftien tijdschriften, met kortere of langere duur, met beperkte of algemene belangstelling, met ritsen en spitsen, de studie van het volksleven in een (omstreden) hoofdstad. In deze vraagstelling krijgt de weergaloze Nederlandse Volkskundige Bibliografie een andere dimensie : de holle of bolle of volle spiegel van ons rijkvertakte volksleven.

Renaat van der Linden

André ver ELST. *De Oostvlaamse buurttram in beeld*, Uitgeverij Europese Bibliotheek, Zaltbommel, Nederland, 1981, 116 afb., 2 k., 4 tek., 475 FR.

Op het einde van vorige eeuw reed langs de oostelijke gemeenten de paardeomnibus (afb. 1). De eerste stoombuurttram kwam in 1886, tussen Gent (Rabot) en Zomergem (Kanaal). De laatste met elektrische aandrijving, die reed tussen Ninove en Eizeringen, verdween in 1968 als op bustrafiek werd overgeschakeld.

Schr. geeft een overzicht van de verschillende trammaatschappijen die de buurttram hebben uitgebaat. De buurtspoorweg was derwijze aangelegd en geregeld dat hij complementair met de spoorweg liep, zodat de reizigers zonder veel tijdverlies van tram op trein konden overstappen en omgekeerd.

De afbeeldingen 2-15 tonen de stoomtram. De aanhangwagens eerste klas werden met een kolenkachteltje verwarmd.

Na wereldoorlog I werd de stoomtram op de grote lijnen door elektrische eenheden en op de sekundaire lijnen door dieselmotorwagens vervangen. Op de afbeeldingen 16-116 zien we naargelang het gaat over grote of sekundaire lijnen, beide soorten van wagens. We maken kennis met de spoorauto en de sneeuwruimer. Tussendoor krijgt het trampersoneel, zoals ontvangers en bestuurders, de aandacht.

Het boek is des te interessanter omdat we dorpen zien waar de buurttram sinds jaren verdwenen is. De oudere generatie zal het zich nog herinneren; de jongeren kunnen het via het kijkboek meemaken.

M. Broeckhove

André ver ELST. *De Gentse stadstram in beeld*, Uitgeverij Europese Bibliotheek, Zaltbommel, Nederland, 1981, 117 afb., 2 k., 5 tek., 450 Fr.

In zijn voorwoord beklemtoont Ir. Pieter M. De Roose, directeur-generaal van de MIVG dat de Gentse tram niet enkel van uit historisch en technisch, maar vooral van uit ikonografisch standpunt wordt belicht.

A. ver Elst vertelt dat de eerste «tram» als paardeomnibus of stadsdiligence in 1873 gewoon door de stad en wellicht ook naar de buitengemeenten reed (afb. 1).

In 1895 verschijnt de echte tram op rails

die getrokken wordt door een of twee paarden (afb. 2-4).

In 1897 wordt overgeschakeld op akkumulatorenteam die van twee open platforms voorzien is. De bestuurder staat in open lucht (afb. 5 en 6).

Na zes jaar, in 1903, staat het stadsbestuur toe om bovengrondse elektrische geleidingen aan te leggen. De akkumulatorenteam worden met een trolley uitgerust en

de platform's voorzien van een windscherm (afb. 6 en 7).

In 1912 worden nieuwe twee-assige motorrijtuigen aangekocht met het oog op de wereldtentoonstelling 1913 (afb. 9 en 10).

Drie-assige rijtuigen komen er in 1924-1927 (afb. 12-14). Vanaf afb. 15 tot 83 zien we alle voornoemde typen in de stad rijden. We maken tevens kennis met de sneeuwruimer, de depannagetrans, de Jozefieten- of kollegetrans, het trammuseumstuk te St.-Amandsberg, enz.

Vanaf 1971 verschijnen de PCC-cars die de bestaande typen geleidelijk verdringen (afb. 84-117). Van enkele afbeeldingen is de

lokalisatie niet korrekt opgegeven.

Tussendoor maken we kennis met het personeel zoals trambestuurders, postoversten, toezichters en controleurs. De staking op lijn 4 in 1977 werd niet vergeten.

Het boek is opgesteld als nog sprake was van de tram in de bedding van de Leie aan te leggen, doch dat projekt is voorbijgestreefd. Ook bestaat twijfel of een ondergronds tramstation aan het Sint-Pietersstation zal gerealiseerd worden.

Interessant is het met de tram door de stad te rijden en stadsbeelden te zien die grondig gewijzigd of verdwenen zijn.

M. Broeckhove

Karel HAERENS, *Straatnamen van het oude Gent*. Drukkerij Het Volk, n.v., Gent 1981, 132 blz., geïllustreerd. Prijs in boekhandel 145 F.

Andermaal verschijnt van een eminent journalist, schrijver, volkskundige en Gentenaar, Karel Haerens, een vulgariserend werkje getiteld : *Straatnamen van het oude Gent*. Hiermede bedoelt hij het zogenoemd kuipken of oude stadskern rond en om de Vrijdagmarkt, Kouter, Oude Beestenmarkt, St.-Michielsplein. In totaal koos de auteur 70 benamingen. Hiervan beschrijft hij oorsprong en betekenis. Het boek is zeer bevatelijk geschreven en verrast aangenaam door de inhoud en de vorm. Een zeer praktisch handboekje voor hem die door de stad kuiert.

Aangezien dergelijke handboekjes niet enkel worden geraadpleegd door toeristen en belangstellenden in het oude stadsbeeld, maar ook door gidsen, studenten en vorsers, hadden we toch een kleine bibliografie van de geraadpleegde bronnen in het boek verwacht. Komen hiervoor in aanmerking : Atlas Goetghebuer en nota's straatnamen in Stadsarchief Gent; Frans de Potter, *Gent van den oudsten tijd tot heden*, Gent 1882, 8ste deel, 1901; A. Van Werveke, *De*

namen van de straten en de bruggen der Stad Gent, Gent 1919, 43 blz.; Dr. Vict. Fris, *De oude straatnamen van Gent*, Gent 1925, 234 blz.; Vercoullie, *De straatnamen van Gent*, Mededeelingen van de Vlaamsche Toponymische Vereeniging te Leuven, VIII, 1932, blz. 12-18; Maurits Gyseling, *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, Gent, 1954, 91 blz.

Qua illustratie werd een goede keuze gedaan alsook voor het lettertype. Aantrekkelijk om lezen. Karel Haerens heeft zijn schrijvers-blazoen al menigmaal weten te versieren met interessante boeken en bijdragen over de stad Gent. Ook deze maal is zijn werk een aanwinst. Het zijn tijdsbeelden die ons de mens en zijn milieu beter leren kennen. Moge het auteur gegund zijn nog dikwijls naar de pen te mogen grijpen om ons deelachtig te maken in zijn grondige kennis van de stad Gent. We wensen het hem van harte. Ook de Gentenaars varen er goed bij.

Marcel Daem

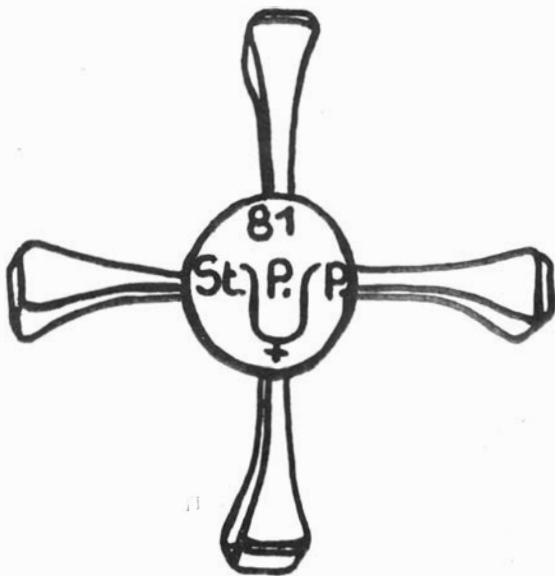
Zoeken en Zanten

Opwijk. De Sint-Paulus paardenprocessie en aandenken in 1981.

Op 4 juli 1981 was het de tachtigste omgang van deze Opwijkse paardenprocessie. De volkse processie vind haar oorsprong in het feit dat St.-Paulus in de 15^e eeuw uitgeroepen werd tot patroonheilige van de parochie. Naar alle waarschijnlijkheid is deze begankenis ontstaan in 1742 toen men de relieken van deze heilige bekwam. Pas in 1902 werd een processie op luisterlijke wijze ingericht en stapten voor het eerst een honderdtal ruiters op. In de loop der jaren onderging deze processie voortdurend wijzigingen (1). Telken jare is er iets nieuws van volkskundige waarde te bespeuren. Op 2 juli 1977 naar aanleiding van het vijfenzeventigste jubelfeest strooiden Jan Heuninckx en Roger De Boeck uit Hekelgem voor de pastorie een groot zandtapijt dat Sint-Paulus vallend van zijn paard voorstelde, op de achtergrond van Groot-Opwijk.

In 1981, onder het impuls van de organisator Nand Van der Straeten werd er voor een uitzonderlijk aandenken gezorgd. Naar een ontwerp van Emerie De Doncker werd een metalen kruis uitgevoerd dat het religieuze bindteken met het paard darstelt. Pierre Van Kerckhove uit Melle, leraar aan de B.B.O. school voor buitengewoon beroepsonderwijs te Opwijk die deze kruisen vervaardigde, bezorgde een exemplaar voor het museum voor volkskunde te Gent. De oplage van deze kruisen bedroeg 1500 exemplaren. Het zijn vier hoefnagels die bij de punten samen zijn gelast met in het centrum rond koperen plaatje waarin een ruitersspoor en de cijfers 81 en de letters St.P.P. zijn gegraveerd. Het kruis heeft een diameter van 6,5 cm en het plaatje 2 cm. Zie bijgaande afbeelding.

Naar alle waarschijnlijkheid zal het bij een eenmalige uitgifte blijven. Het zeldzaam herinneringsvaantje uit het jubeljaar 1977 hoort zeker in onze museumverzameling thuis.

A.G. Homblé

(1) J. Lindemans : *De eeredienst tot St. Paulus te Opwijk*. Eigen Schoon en de Brabander, 12 (1929-30) 273-280, ill.

Internationaal Studiekomitee voor Ommegangsreuzen

REUZEN EN REUZINNEN IN DE VLAAMSE LOKALITEITEN EN PROVINCIES

Een defilé van ca 1.120 figuren

Reuzen zijn door de hele wereld haast bekend, in sagen, en sinds de middeleeuwen in voorstellingen. Voor bepaalde delen, zoals voor Rusland, blijft een waar en zwaar geheim ondoordringbaar.

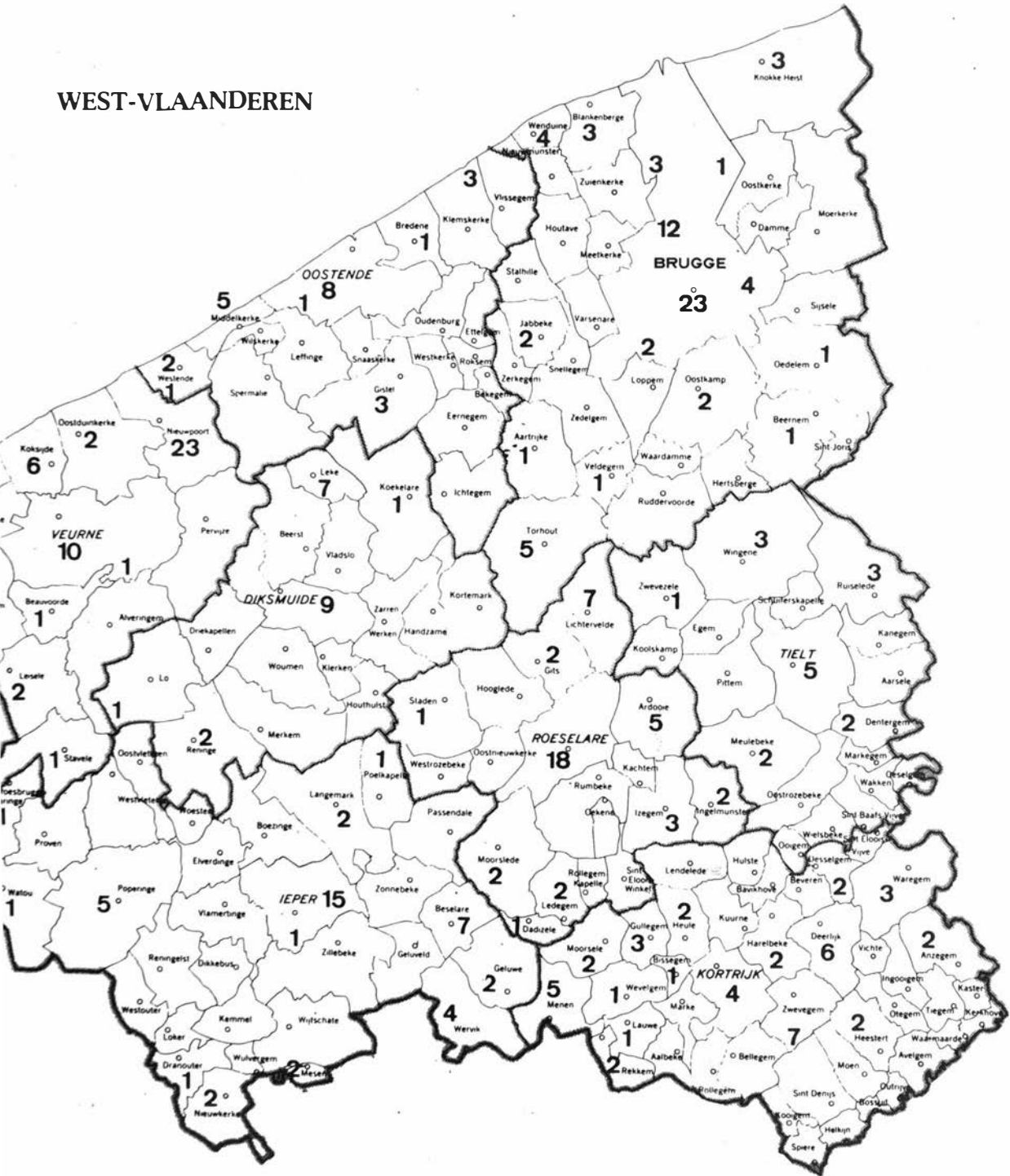
Intussen heeft menig vorser gespeurd naar de hoedanigheid, de kwaliteit van een reus en reuzin : de oorsprong, gestalte, naamgeving en som maar op. Weinigen hebben er naar gestreefd de hoeveelheid, de kwantiteit, vast te leggen. Wie kan bij benadering omlijnen hoevele reuzen en reuzinnen in Vlaanderen zijn opgetreden, sinds hun verschijnen ? Akkoord. Velen zijn gekomen. Velen zijn vergaan. Maar ze hebben bestaan. Al heeft een reus één dag geleefd, dan heeft hij of zij in het bestaan van enkele mensen een indruk en spoor nagelaten. Een vrouw heeft geholpen voor kledij. Een herbergier heeft gebeurlijk een naam gekozen. Een man heeft hem of haar enkele uren getorst. Het gebeurt, dat ze vijf of tien of twintig of dertig jaar na de bewuste dag nog vol fierheid en glorie over deze daad en dag vertellen. En als een reporter of kleinhistoricus dat gebeuren optekent, eist het ook een steekkaart in de lijst en rij van reuzen en/of reuzinnen.

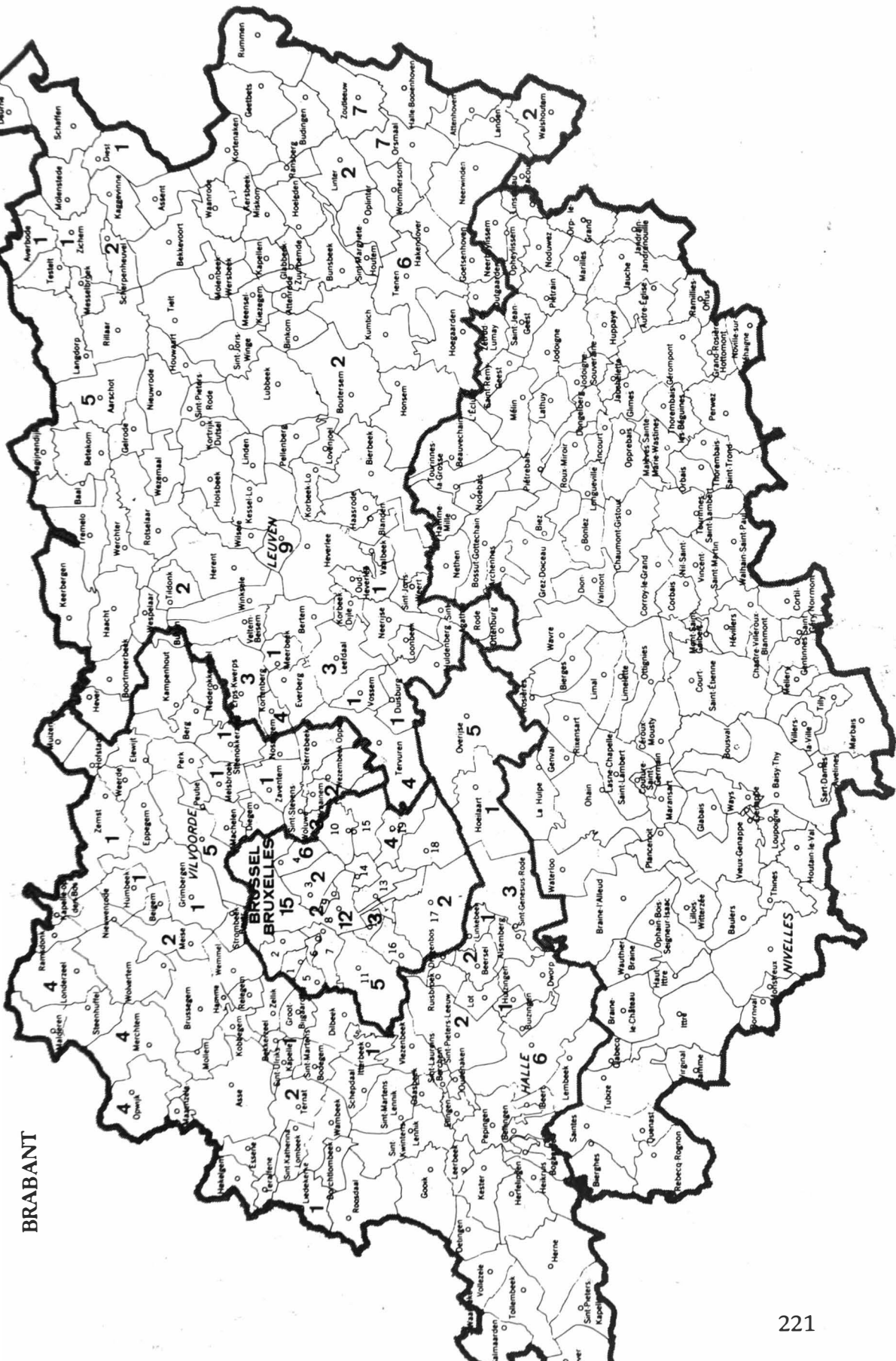
In Ath (Henegouwen) heeft van 20 tot 22 augustus 1981, naar aanleiding van het vijfhonderdjarig bestaan van Goliath aldaar, een internationaal colloquium allerlei aspecten van reuzen en reuzinnen doorheen de tijden en de ruimten bestudeerd. Bij die gelegenheid verscheen een mooie publikatie LES GEANTS PROCESSIONNELS EN EUROPE (1).

De bijdragen *Géants et géantes de Flandre & Les géants dans le Nord et le Pas de Calais* leveren een nieuw overzicht. Ze bieden, naast allerlei beschouwingen, een kaart met het aantal reuzen en reuzinnen per lokaliteit en provincie. We beschouwen het als onze plicht hier de kaarten van Vlaanderen aan te halen, omdat ze de basis vormen voor verdere en diepere studie. In eerste instantie voegt het aan te halen, hoe de kaarten zijn tot stand gekomen. Voor Brabant, Limburg en West-Vlaanderen rezen geen problemen, vermits voor deze provincies een lijst en overzicht verschenen is. Voor Oost-Vlaanderen is de lijst nog niet systematisch verschenen, maar praktisch zijn de meeste reuzen en reuzinnen beschreven in de weergaloze reeks die met vaste regelmaat verschijnt : *Groei en bloei in de Oostvlaamse reuzenfamilies* (2).

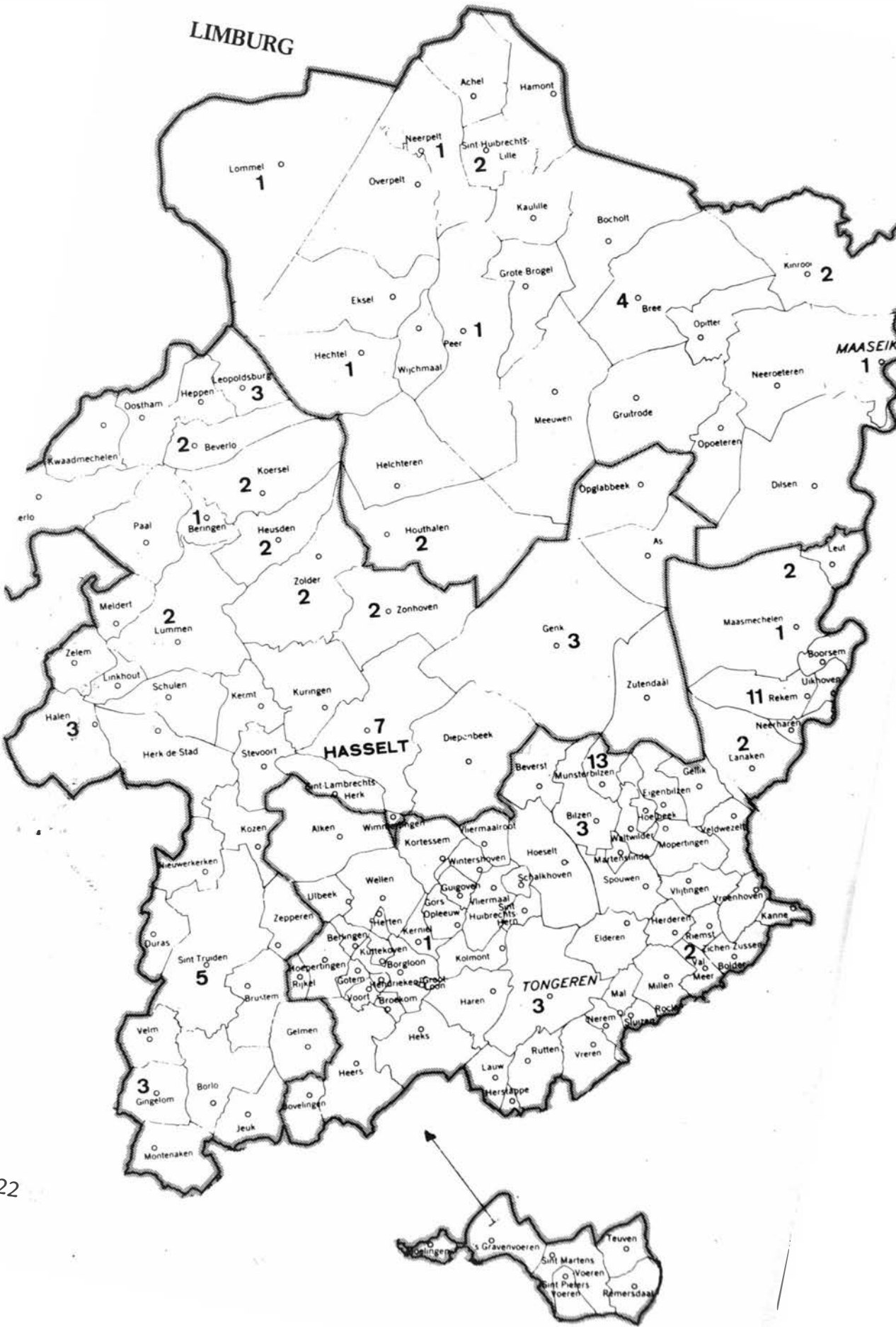
Voor Brabant en West-Vlaanderen verscheen tevens een aparte belichting van reuzen en reuzinen langs het hoofdstuk TYPOLOGIE

WEST-VLAANDEREN

LIMBURG

De stof van dit onderzoek legt de klemtoon op het psychologisch en sociologisch vlak. Onze volkse figuren zijn er in dusdanig kader gevat :

A. Klassieke Oudheid : Griekse & Romeinse helden	F. Nationaal figuur, Tijd enz.
B. Bijbel en godsdienst	G. Populair type- ontspanning, sport, enz.
C. Geschiedenis : a) stichter van lokaliteit
b) oudst bekende inwoner
c) weldoener, vooraanstaande	H. Straat- wijkvertegenwoordiging (toponiem)
D. Ambacht en beroep	J. Jeugd
E. Volksverhaal : sage & sprookje	K. Autenticiteitsdrang
	L. Bijnaam wordt eretitel

René Meurant, een voorman van internationale waarde, heeft de reuzen en reuzinnen van ons land geschikt per periode. We weten, waar een reus in de vijf- en zestiende en volgende eeuw geweest was. Eugene van Autenboer heeft duidelijk bewezen, dat archiefonderzoek de traditionele voorstelling sterk kan wijzigen (3).

Vlaanderen boekt een werkelijke en wezenlijke voorsprong inzake de studie van de reuzen en reuzinnen. We schouwen naar het aantal per lokaliteit en gewest. Er moet mogelijkheid bestaan de typologie over heel Vlaanderen uit te breiden. Dan bestaat er kans te peilen en te bepalen welkdanige figuur de bewoners van een gemeente, een wijk hebben willen oproepen en uitbeelden.

Fonds Jozef Vermeulen en Marcel Daem : Het archief van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen bezit, dank zij de daadvaardigheid en inzet van schepen Jozef Vermeulen en de nimmer aflatende aandacht van redakteur en ondervoorzitter Marcel Daem, voor Vlaanderen een enige schat, een documentatiecentrum voor heel Vlaanderen. De publikatie voor Brabant en West-Vlaanderen heeft er menig gegeven aan ontleend.

Voor Wallonië en voor het internationaal vlak is tijdens het internationaal kongres, boven vermeld, Jean-Pierre Ducastelle als waardige opvolger van René Meurant opgetreden. Philippe Vandenberghe, président de le Ronde des Géants, neemt met kennis van zaken en geestdrift, het Noorden van Frankrijk en le Pas de Calais voor zijn rekening.

Langs het archief te Gent en de initiatiefnemers van het museum te Ath kan ons land nog een eersterangsrol bekleden voor de studie van dit zo rijk en ver reikend onderwerp van het volksleven.

Voor 1959 verstrekt René Meurant het aantal lokaliteiten, waar hij reuzen ondeckte :

Oost-Vlaanderen	70	Brabant	25
West-Vlaanderen	41	Limburg	15
		Antwerpen	10

Volgens de gegevens van 1980-1981 stellen wij voorzichtig voorop :

Oost-Vlaanderen	115	Brabant	57
West-Vlaanderen	90	Limburg	34
		Antwerpen	25

Bestaat er kans te verklaren, dat voor een periode van ruim twintig jaar het aantal lokaliteiten ongeveer verdubbeld is? Dergelijk cijfer vergt een psychologisch en sociologisch onderzoek.

Het aantal reuzen, vanaf hun ontstaan tot op heden, bij benadering dan, treedt aan in een totaal van meer dan duizend. Niemand kon het vermoeden.

Oost-Vlaanderen	447	Brabant	182
West-Vlaanderen	235	Limburg	98
		Antwerpen	134

Dit cijfer bevat mijn gegevens einde mei 1981. Sinds die datum zijn er in Oost-Vlaanderen en Antwerpen opnieuw bijgekomen. Het geslacht van reuzen en reuzinnen sterft in de verste verte niet uit !

Renaat van der Linden

- (1) *Les géants processionels en Europe. 500e anniversaire de Goliath (1481-1981)*. Ath, 1981, 160, ill.
 Guy SPITAEELS. *Préface*, 3-4
 J.P. DUCASTELLE. *Goliath et les géants dans l'histoire*, 9-24, ill.
 Idem. *Les géants de Bruxelles*, 95-98, ill.
 Idem. *Les géants processionels et les monstres d'oisiers en Wallonie : Mons, Nivelles, Namur*, 101-108, ill.
 Idem. *La ducasse d'Ath*, 121-154, ill.
 Idem. *Les géants et les monstres Atois*, 155-158, ill.
 Idem & M. LUYTS. *Inventaire des géants de cortège de l'arrondissement d'Ath*, 114-120, ill.
 Kl. BEITL. *Les masques de géants processionels en Autriche*, 31-36, ill.
 M. VOVELLE. *Géants, monstres et machineries dans les anciennes fêtes provençales*, 61-66, ill.
 Ph. VANDENBERGHE. *Les géants dans le Nord et le Pas-de-Calais*, 37-40, ill., 2krt.
 M. PESTAYER. *Gayant et sa famille à Douai*, 41-48, ill.
 G. DESCAMPS. *Lundi de Pâques, le carnaval de Cassel*, 49-50, ill.
 Cl. ACHARD. *La polin de Pesenàs, animal-jupont géant : le poulain de pezenas*, 51-60, ill.
 René MEURANT. *Les géants portugais*, 67.
 Idem. *Les géants en Espagne*, 69-72, ill.
 Idem. *Les figures gigantesques en Italie*, 73-75, ill.
 R. van der LINDEN. *Géants et géantes de Flandre*, 77-93, ill., 5 krt.
 D. MANET. *Pour une étude de folkore vivant...* 99-100.
- (2) M. DAEM. Zie rubriek *Groei en bloei in de Oostvlaamse reuzenfamilies*. OVZ., 1968, 1969, 1970, 1974, 1976, met overvloedige illustraties. Er verschijnen van hem tevens bijdragen in heemtijschriften.
- (3) *Ommegangen in het Noorden van het oude Hertogdom Brabant vóór 1600*. Taxandria, Turnhout, N.R. (1963) 1-20.

ZELDZAME VOLKSBOEKEN uit de Nederlanden

deel 1

DER VROUWEN NATUERE ENDE COMPLEXIE

Ende hoemen kennen sal vrouwen die van naturen vrolijck ende blijde zij, ende gherne bi slagepn ende wat vrouwen dat van naturen swaer zijn, ende niet bi slapen ende noch meer ader dingen behorende totten vrouwen Om te sien of een vrouwe beurucht is oft niet Oft si een knechtken of een meesken draecht Ende meer ander.

Een volksboek, naar de Utrechtste druk van Jan Berntsz. van omstreeks 1538, met toelating van de *British Library*.

Uitgeverij Danthe, Sint-Niklaas, 1980, 19 blz. Inleiding, 48 blz. anastatische druk, met 61 ill., kaft in tweekleurendruk.

deel 2

VAN HEER FREDERICK VAN JENUEN

Een warachtige historie coretlinge gesciet die een vrouwe was ende eens coopmans wijf ende moeste dolen achter land ende wert een groot heere biden coninc van Alkaren die sien diende...Xiiij. iaren lanc als een man.

Een Vlaams volksboek, naar de Antwerpse druk van Willem Vorsterman uit 1531. Uitg. Idem, 1980, 16 blz. Inleiding, 40 blz. anastatische druk, met 27 ill., kaft in tweekleurendruk.

deel 3

DER IX QUAESTEN

Warachtighe historien. Als van Jeroboan, Achab, Joram, ioden. Caym, Nero, Pylatus, heiden. Judas scharioth, Machamet, Julianus ap(o)stota, kerstenen, die alle een onsalich eynde hadden.

Een Vlaams volksboek, naar de Antwerpse druk van Jan van Doesborch uit 1528. Uitg. Idem, 1980, 17 blz. Inleiding, 64 blz. anast. druk met 44 ill., kaft in tweekleurendruk.

deel 4

INT PARADIJS VAN VENUS.

Dye amoreuse vrighen der liefden. Ende noch meer ander vrighen van Venus discipulen ghemaect bi eenen eedelen ioncheere ende een edel ioncfrouwen.

Een Nederlands volksboek, naar het uniek exemplaar van de Utrechtste druk door Jan Berntsz., van ca 1530, met de toelating van de *British Library*.

Uitg. Idem, 1981, Inleiding 22 blz., anast. druk 22 blz., blz 23 en 24 ontbreken in het unieke exemplaar, 25 ill.

Prof. Dr. W.L. BRAEKMAN, Ufsal, Brussel, heeft de 4 delen bezorgd en ingeleid

De titel 'Zeldzame volksboeken uit de Nederlanden' verwekt eer verwondering. De vraag kan rechtzinnig en voorzichtig tot stand komen : kunnen volksboeken als zeldzaam bestempeld worden ? Volksboeken zijn uiteraard alom verspreid en gelezen geweest. Hoe verdienen ze de titel 'raar' ? Het is hier de plaats niet om dat vraagstuk aan te raken of uit te rafelen. Daar komt zeker nog gelegenheid toe. Terloops kan de opmerking en opwerping rijzen, dat gewone verhalen een ruim deel van de lezers (lezeressen) boeien, en dat bepaalde verhalen geen vlotte lektuur bieden, maar aan het publiek hogere eisen stellen, en aldus niet het grote lezerspubliek bereiken. Geldt gebeurlijk een dergelijk onderscheid voor volksboeken ?

Vooraan staat het vast, dat én Inleider én Uitgever onze dank en hulde verdienen. Hier komen schatten van eeuwen her te voorschijn, in de vormgeving van hun vroegere uitgave(n) en met de diepzinnige ontleding van een vooraanstaand geleerde.

Elk deel vergt afzonderlijk een bespreking en dan volgt een verrassende band en binding in de overeenkomst van de illustratiedelen.

Der Vrouwen Natuere, met de twee gescheiden delen, is vertaald uit het Latijn. Michael Scotus, leidinggevende geleerde uit de dertiende eeuw, gaat door als auteur. De Latijnse uitgave bevatte veel meer dan we in *Der Vrouwen Natuere* terugvinden. De vertaler heeft teksten weggelaten en belangwekkende gegevens ingelast. De Inleiding verstrekt rake voorbeelden daarvan.

Deel I raakt een punt dat de mensen in alle eeuwen heeft geboeid : de vrouw, met haar functie bij de voortplanting en alle geheimen en vragen daaromheen. Dit werk is weinig of niet gekend. Menige herdruk in de zestiende eeuw bewijst, dat het bijval heeft geoogst. Dr. Braekman behandelt de gynecologische traktaten, van uit de oudheid tot de zestiende eeuw, met hun onderlinge afhankelijkheid, gevallen van compilatie, de zeldzame handschriften in bibliotheken, vertalingen, herdrukken tot omstreeks 1700.

De ondertitel is betrekkelijk uitvoerig. De auteur verstrekt een reeks tekens van vurigheid en koelheid bij vrouwen, de sporen van zwangerschap, spijzen die sperma vermeederen en verminderen, geslachtsrijpheid bij jongens en meisjes. Alle menselijke aspecten in en rond de vrouw treden aan : gebreken van mensen 'die teveel venus werck vseren', oorzaken van zwangerschap en onvruchtbaarheid, de menstruatie, de melk van zogende moeders, de proeven om het geslacht van het kind te voorspellen.

Het tweede deel, de 'complexien' van de vrouwen, levert na inleidende beschouwingen, de tekenen om een hete sanguineus (sanguis = - bloed), een droge colericus, een koele melancholicus en een vochtige flegmaticus te herkennen. Ook de droom van dergelijke types wordt ontleed. Ook de complexie van de beesten en hun lidmaten en vlees krijgt een beurt, met de invloed van de organen en van soorten voedsel op de gezondheid.

Dit geheel vormt een vast onderdeel voor de studie van volkse gebruiken allerlei, de psyche van de vrouw, de volksgeneeskunde, verwekken en geboorte van kinderen, met alles wat er komt om de hoek zien, in de overgang tussen oudheid en moderne tijden. Het boek illustreert een 'Gesunkenes Kulturgut' : de baanbrekende wetenschap van de dertiende eeuw straalt nadien in aanpassing en bewerking voor een volksboek.

Van Heer Frederick van Jenuen is merkwaardig als mengsel van proza en vers, van verhaal en drama. De inhoud weerspiegelt een genre, een weddenschap, van de middeleeuwen tot heden : twee mannen gaan een weddenschap aan nopens de trouw van de vrouw van een van hen; de andere beweert ze tot ontrouw te kunnen verleiden. Dr. Braekman verstrekt een lijst en verklaring van de meest bekende versies in West-Europa, o.a. die van Boccaccio en Shakespeare. De oorsprong zou in het Nabije Oosten liggen. Engelse en Duitse versies en vertalingen komen aan bod.

Van het Nederlands volksboek van 1531 is slechts één exemplaar bewaard gebleven. Het religieuze element daarin verdient bijzondere aandacht. Berijmde passages komen voor in andere volksboeken of dichtbundels en de inhoud leeft voort in liederen op vliegende bladen. Het enige exemplaar bevindt zich in de bibliotheek van de Rijksuniversiteit te Gent.

De proloog tekent vier kooplieden, een van Spanje, van Frankrijk, van Florence, van Genua in 1424, tijdens een feest op een vastenavond in

een herberg. Jan van Florence en Ambrosius van Genua gaan een 'wetspel aen om vijf duysent gulden'. Ambrosius verdedigt de eer van zijn vrouw, waarop Jan wedt dat hij Ambrosius' vrouw kan verleiden. Hij reist naar Genua, ontmoet de vrouw die op weg is naar de kerk en bedenkt een list : verborgen in een kist, op de kamer van de vrouw geraken en Ambrosius doen geloven dat hij diens vrouw heeft verleid. Een oude vrouw helpt hem. Ze vraagt een kist, zogezegd met juwelen, in bewaring te geven, liefst op de slaapkamer. Als de echtgenote van Ambrosius slaapt, komt Jan uit de kist, steelt kostbaarheden uit een openstaand kistje en bemerkt een zwart wratje op de ontblote linkerarm van de vrouw. De oude vrouw komt gauw terug (van een pelgrimactie) en wil de kist terug. Jan reist naar Parijs, toont de juwelen en vertelt van een wratje op de arm. Er volgen verwickelingen allerlei, voor de drie betrokken personen. Het wordt een waarachtig happy end, na een vertoeven aan een koninklijk hof en be-roerde omstandigheden.

De auteur wil niet alleen verhalen, maar ook moralizeren. De Latijnse tekst vooraan en de epiloog in verzen getuigen het duidelijk.

Van *Der XI Quaesten* (d.w.z. quaetsten, kwaadsten) is ook slechts één exemplaar bekend, in de bibliotheek van de Rijksuniversiteit te Gent. Het volksboek beduidt enigszins een tegenstelling of pendant met de *negen Besten*. Hier gaat het om een groep van driemaal drie mannen. Volgens de opvatting van Sint-Augustinus zou de indeling van de heilgeschiedenis voor de mensheid op drie periodes terugslaan : heidendom, jodendom en kristendom. Telkens komen er vertegenwoordigers van pas : 1ste periode : Hektor van Troje, Alexander en Julius Caesar; 2de periode : Josue, David en Judas de Makkabeeër; voor de derde : Koning Arthur, Karel de Grote en Godfried van Bouillon. In Frankrijk, Duitsland, Engeland en hier waren ze eeuwenlang bekend als de *neug Preux*, de *neun Helden*, de *nine Worthies*, de *negen Besten*. Dr. Braekman behandelt de oorsprong en ontwikkeling van «deze negen», evenals de topos van de negen goede vrouwen.

De proloog van het boek belicht alweer het stichtend karakter : aan de hand van de levens van de negen slechteriken bewijzen dat wie «qualijck leeft qualijck sterft».

De Inhoud in de Inleiding omschrijft uitvoerig de negen 'quaetsten' : Hheroboam, opvolger van Salomon; Achab, zevende koning van Israël; Joram, oudste zoon van Koning Josephat, die deed «doden al sijn brueders metten sweerde», zijn de drie figuren van de Joden.

Bij de heiden ontdekken we : Caym, oudste zoon van Adam en Eva, «den eersten dootslagere»; Nero, de Romeinse keizer, die de kristenen verantwoordelijk stelde voor de brand van Rome en de eerste vervolging begon; Pilatus.

Onder de kristenen, om hun boosheid berucht, komen Machamet of Mohammed, Judas Iskarioth; en Julianus Apostata, keizer Julianus de Afvallige. Allerlei anekdoten belichten het boosaardig bestaan van deze lieden.

Int Paradijs van Venus weerspiegelt een apart genre in het kader van de hoofse minne, bedoeld als gezelschapsspel, een vrijetijdsbesteding als 'tjtcorting', een wisselend spel van vraag en antwoord, voor amoureuze belering. Velerlei gedichten en traktaten hebben in de middeleeuwen de *artes amandi* als uitverkoren terrein bestreken. Monologen, dialogen, besprekingen, meestal van twee gesprekspartners van verschillend geslacht belichten de *Minnereden* van alle mogelijke brand- en standpunten uit. De Inleider onderzoekt aard en ontwikkeling van deze directe en indirecte onderrichtsvormen, de inkleding langs droom en wandelingen, enz.. Ook de rederijkers hebben zich op dat vlak niet onbetuigd gelaten.

Het boekje bevat vier delen : een proloog in verzen, een reeks vragen die een «ioncfrouwe» aan een «ionghelinck» stelt, een kleinere reeks van de jongeling aan de juffrouw en het slot (de epiloog) ontbreekt in het enig bewaarde eksemplaar.

Een «dye actor», een derde figuur in de samenspraak, zorgt voor de inbreng van de beide berijmde delen. Op blz. achttien tot eenentwintig leest u, bondig weergegeven, de dialoog tussen de juffer en de jonge man. Zij begint de ondervraging en hij antwoordt naar best vermogen. Zij stelt 32 vragen en het antwoord volgt terstond. Hij stelt 25 vragen.

Vormen twee Franse werkjes de bronnen van deze publikatie? (Parijs, 1526; Lyon, ca 1530). De Nederlandse bewerker heeft wellicht de werkjes gekend. Hij heeft ze in de verste verte niet letterlijk overgenomen, maar een keuze geleverd, gevoed en gevoerd met toevoegingen en weglatingen.

Dr. W. Braekman zorgt voor een vérstrekkende kommentaar, in de ruimte en in de tijd. De middeleeuwen van West-Europa en figuren en opvattingen uit de klassieke oudheid treden, waar het past, naar voor. Telkens krijgen we een Inleiding met waarachtig kulturhistorische achtergrond en wetenschappelijke voorgrond.

Hij heeft de illustratie van deze uitgaven beklemd en omschreven «als een streling voor het oog». Ondergetekende is zo vrij geweest er nog even verder op in te gaan, en te onderzoeken, hoe deze publikaties van totaal verschillende inhoud haast regelmatig met een vaste reeks houtsneden opgesmukt worden. Het loont de moeite de techniek van de drukker aan te halen. Deze denkt in hoofdzaak aan de lezer(es) en wenst de tekst zoveel mogelijk af te wisselen met een beeld(je), ook al bestaat er geen enkel verband tussen de illustratie en de tekst (1).

Hier bestaat kans dieper in te gaan op dit weinig behandeld probleem : hoe dikwijls neemt de illustratie een heel, een half (of driekwart van een) blad in beslag ? Hoe vaak dient de houtsnede als sluitstuk in de beneden- of bovenhoek ? De verhouding tussen de zogenaamde blokboeken en volksboeken mag in dergelijk kader misschien eens tot zijn recht komen.

Wij hebben even onderzocht hoe menigmaal en hoe regelmatig een houtsnede in een boek of in verscheiden boeken kan terugkeren. Voor de vier aangehaalde werken betreft het een verrassing. Eén houtsnede komt in elk boek voor. Eén komt viermaal in een boek (II) voor.

(1) *Het is bekend dat houtblokken veelvuldig afgedrukt werden in teksten waarvoor ze niet gesneden waren, zodat er vaak enige discrepantie is ontstaan tussen tekst en illustratie.* (E.C.-I. & J.A.) bij de bespreking van een uitgave van Jan Berntsz, Utrecht, 1533, in Jan van RUUSBROEC 1293-1381.

Tentoonstellingscatalogus. Met als bijlage een chronologische tabel en drie kaarten. Brussel, K.B. Albert I, 1981, 324-325, met ill.

Zelfde houtsnedes

A. in boek I (*)	II	III	IV
vijfmaal			
m 2(2), 27(23)	4(4)	35(54)	15(10)
Driemaal			
m 3(2)	4(4)		22(14)
v 14(10)	14(18)	36(54)	
m 15(11), 54(43), 56(44)			
m 30(24), 49(38), 55(43)			
m & bed 37(31)		11(15)	23(16)
Tweemaal			
bed 16(13)			11(7)
m 26(22)		23(39)	
v 29(23), 58(45)			
v naakt 32(26)	24(32)		
m 53(42), 57(45)			
v 20(16)			21(14)
m & v 11(8)			16(10)

B. in boek II en	III
vijfmaal	
3 x m 18(24), 20(27), 23(37), 25(35)	30(49)
tweemaal	
v 6(6), 11(13)	
m 15(22), 17(24)	
2 x m 22(29)	18(28)

C. in boek III
tweemaal
1 (kaft I), 13(19)
bed 2 (kaft I), 22(37)
moord 16(24), 29(47)

D. in boek IV
Tweemaal
m 3(2), 18(13)
m 5(4), 13(9)

* gewoon cijfer wijst naar illustratie, cijfer tussen haakjes naar de bladzijde
afkorting m = man; v = vrouw

VOLKSVERHALEN OVER REUZEN en REUZINNEN

Waarom ze uitgestorven zijn

Daar zijn vele bijdragen en studies gepubliceerd over het verschijnen van de reuzen en reuzinnen in ommegangen en processies. Menige verklaring is er voorgeschoteld. Zekerheid bestaat er alleszins niet. Reusachtige figuren dagen op te Antwerpen in 1398. Goliath en St.-Kristoffel treden op in 1424 in Barcelona. Samson toont zich in Engeland te Leicester in 1461. De periode van verschijnen en hun verspreiding vergt nog verder onderzoek.

Intussen staat het vast, dat reuzen en reuzinnen leven, vele eeuwen geleden, in heldendichten, zo in Griekenland, in de Odussea van Homeros (ca. negende eeuw v. Kristus), in de Edda, werken uit de Oudijlandse letterkunde (ontstaan in de periode van 800 tot 1250), in de bijbel, de gezamenlijke boeken van het Oude en Nieuwe Testament, (1200 v. Kr.), e.a.

Tijdens de internationale studiedagen te Ath, van 20 tot 22 augustus 1981 heeft ondergetekende het vraag- en waagstuk van *de reuzen en reuzinnen in de volksletterkunde* (sprookjes, sagen, legenden, volksboeken) aangehaald, met als grote lijnen : I. Oorsprong, II. Dood en verdwijnen, III. Uitzicht, IV. Karaktertype-inzicht.

Het gaat er klaarblijkelijk om onbetreden paden. U leest hieronder een paar verhalen om het wonder van een gegeven en het probleem van de vergelijksvormen en -normen vast te stellen.

A. De reuzenkuil te Echt (Nederlands Limburg)

Wanneer men nu in het bos komt te Echt, dan vindt men daar een grote, diepe kuil. Die kuil is daar gegraven door de koning en de koningin der reuzen, lang geleden.

Beide wilden ze zich een kasteel bouwen. Daarvoor begonnen ze zich eerst een diepe kuil te graven. Het werk duurde dagen, weken, maanden. Geen van beide sprak een woord.

Opeens vloog een vogel over het bos. De koningin hoorde het geluid van de vleugels over de stilte van het bos en zij keek omhoog.

Daar vliegt een kraai, zei ze.

De koning keek even op en bromde :

Dat is een spreekw. Werk door !

Zwijgend werkten zij verder. Dan werd het zomer.

Eindelijk hield de reus even op om zijn wambuis uit te trekken. De vrouw hield ook op en zei :

En toch geloof ik dat 't een kraai was !

Nu werd de koning boos en zei :

Wat ben jij een babbelkous. Met zo een vrouw kan ik niet trouwen !

Hij stak zijn spade in de grond, klom uit de kuil en ging weg. Hij is nooit getrouwd. Alle reuzen volgden het voorbeeld van hun koning, omdat zij het met hem eens waren, dat alle vrouwen babbelkousen zijn.

Zo komt het, dat de reuzen uitgestorven zijn (1).

De zwijgzaamheid van reuzen en reuzinnen, hun vitten voor de opgemerkte dieren treffen we dus ook in Nederlands-Limburg, maar het uitsterven van de reuzen krijgt een andere verklaring.

B. De Zwaneridder

Eens toen de reuzen, die in de grote bossen tussen Nijmegen en Frankrijk woonden, bezig waren de Maas te graven, een uurtje van Oostrum af, was een jonge reuzin hen achterop gekomen. Toen was het gerammel in de ruiten gauw aan de gang. Zo gaat het altijd, als er vrouwvolk bij te pas komt.

Eerst had ze een tijd in de zon liggen koesteren, want het was brandend heet. Maar toen verveelde ze zich en ging op katekwaad praktizieren.

En toen keek ze naar de lucht en zei opens tegen de reus die druk aan het graven was :

Kijk, zei ze, daar vliegt ook een ekster !

Twaalf jaar naderhand keek de reus van zijn werk op door dat praten van de jonge reuzin en toen zei die :

Och, gij, gij bint zelf een ekster. Da's een kraai !

Toen stak ze haar tong tegen hem uit, een heel lange tong, en deed ze zo met haar mond, net als een spinnegrits, om hem te plagen en hem aan te hitsen, dat hij haar maar zou kunnen grijpen :

Een kraai... een kraai... Een haan kraait. Maar dat kunde gij nie...

Weer twaalf jaar naderhand zei de reus :

Dat gesnebbel van het vrouwvolk... Dan kan men niet werken. Wacht, doew heks. Ik zal u wel eens efkes krijge...

En zij ervandoor ! Met grote sprongen ! Een hele berg zand smeed hij haar achterna. Waar die neerviel, is sindsdien een heuvel blijven liggen. Dat zand vloog wijd weg natuurlijk, want zo'n reuzen waren beestig sterk. Dat spreekt vanzelf. En hij bleef maar achter haar aanzitten, want toen hij eenmaal begonnen was, kon hij het ook niet meer laten. Zo gaat dat.

Maar zij had geen zand. En toch wilde zij terugsmijten. Dat ligt in de vrouwenaard. Daarom bukte ze zich om af en toe een grote kluit uit de grond te grijpen. Kijk. Daar komen die gevaarlijke kuilen en plassen vandaan...

(1) J. VENKEN. *Sagen uit de Maasvallei*. Leuven. Typoscript. Seminarie v. Volkskunde. Licentiaatsverhandeling LIII, 1968. Sage, nr. 28.

De reus had zand genoeg aan zijn klompen hangen van het graven en dan streek hij maar even met de klomp over de schop en dan had hij alweer een berg.

...

Maar gelukkig werden die reuzen later verdreven !

...

Hier volgt het verhaal van een ruiter die de dochter van een Griekse vorst had meegelokt, met een verhaal over zijn kasteel vol goud en edelgesteenten. De vorst gaf de beste ruiter van zijn land opdracht de prinses terug te halen. Een zwaan wijst hem de weg naar het kasteel waar ze vertoeft. De koningsdochter wil niet terug naar huis, en de zwaan was verdwenen. Dat kwam omdat hij haar had willen doodschieten.

...

En zo verdwaalde hij in het grote bos, waar het kasteel van de reuzen stond.

De koning van de reuzen brulde met een stem als een onweer, dat hij tolgeld moest betalen : geen geld, maar een hand of een voet moest achterlaten, en anders sterven ! De reuzenkoning moest altijd gebraden mensenhanden en -voeten bij de koffie hebben, 's morgens. Anders lustte hij niets. Dat was een verschrikkelijke plaag voor de mensen van de hele streek.

Wat ! riep de ruitersman. Niemand anders dan de koning van Griekenland is baas over mij !

Dat kon de reuzenkoning niet verdragen. Hij wilde de ruitersman met een vervaarlijke bijl de kop inslaan. Maar die had een heel lange spitse piek en die stak hij door de reuzenkoning heen, met zo'n geweld dat hij aan de muur bleef hangen. En toen de reuzen 's avonds terugkwamen, toen werden ze zó verschrikt, dat zij er hals over kop vandoor gingen !

Maar die ruitersman die het land van de reuzenplaag verlost had, bleef hier wonen. De mensen wilden hem niet meer laten gaan, uit dankbaarheid. De reuzen hadden hen zoveel jaren geteisterd. Zij bleven hem voortaan de zwaneridder noemen. Van die zwaneridder stamden de ridders van de Eikenhof ook af. De eerste ridders kwamen van Nijmegen. De zwaan had hen dus hier in het land gebracht...!

(2) (Limburg).

Het loopt niet onmiddellijk van een leien dakje zulke twee verhalen te schiften en te schikken. Wie kan nog dergelijke vertelsels over reuzen seinen ? Reuzedank bij voorbaat !

Renaat van der Linden

(2) J.R.W. SINNINGHE. *Sagen van Nederland*. Utrecht, z.d. 10-15. (Ontleend aan De Wandelaar, 10 (1938) 346-348).

INHOUD OOSTVLAAMSE ZANTEN LVI (1981)

I. VOLKSKUNDE IN HET ALGEMEEN

Verenigingen, Kongressen, Musea, Tentoonstellingen, enz.

1	D. Lamarcq. Armoede en armenzorg - Land van Aalst in 1795	3
2	R.v.d.Linden. Kaalhoofdigheid en Haarkracht	27
3	A. Eloy. Bronnenmateriaal v. inventarizeren v. ambachtelijk landbouwgereedschap. De Landbode 1891-1914	57
4	M. Broeckhove & H. Pintelon. Algemene vergadering K.B.O.V.	82
5	M. Broeckhove & R.v.d.Linden. Buitengewone alg. vergadering K.B.O.V.	195
6	R.v.d.L. Auteur en authenticiteit. Studiedag : Geboorte v. boek : eerste en tweede bron	96
7	Prijsvraag Alfons de Cock 1982	86
8	R.v.d.L. Museum v. Volkskunde, Gent : Wafelijzer & recept	127
9	W. Braekman. Zeldzame volksboeken uit de Nederlanden. (R.v.d.L.)	225

Personalia

10	R.v.d.L. & M.D. : Georges Puimège	145
11	Jaarboek '79 Timmermansgenootschap Lier. Het dertiende kind : Felix Timmermans. (L.v.d.Velde)	80
12	M. Daem. In memoriam Dr. Jaak Wouters	162
13	R.v.d.L. In memoriam Eugeen de Bock, kultuurhistoricus	202
14	R.v.d.L. In memoriam Hervé Stalpaert	203
15	R.v.d.L. In memoriam Ferdi van de Vijver	205

Grondslagen, Methodiek, Bibliografie en algemeen

Zie nr. 1, 3, 6, 9, 14 & 15

15	R. Ooghe, F. De Brabandere en Ph. Despriet. Arch. & hist. monografieën van Z.-W.-Vlaanderen. Dl I. (A.G. Homblé)	159
16	Nederl. Volksk. Bibliografie XXVII & XXVIII. S. Engels. Mijen Taal- en Letterkunde en Gesch. (1854-1960). Filologencongressen (1898-1960) Wetenschappelijke Tijdingen (1935-1960).	
17	M. Dony. Brusselse Tijdschriften (1855-1960) (R.v.d.L.)	212

II. NEDERZETTING

18	R. Tondat. Bouwkundig erfgoed te Waarschoot. Inl. A. De Prest (R.v.d.l.)	2
19	E. Van Hoonacker. Ikonografie van Kortrijk en omgeving. Zie nr. 13, 15	98

III GEBOUWEN

20	A. Baillieul, A. Marchand, G. Van Doorne. Molenaarshuis De Lelie en rosmolens te Gent sinds 1383.	183
21	Ph. Despriet. Twintig Zuidwestvl. hoeven. A.G. Homblé. Zie nr. 3, 18, 19	159

IV VOORWERPEN

22	M. Daem. De rammelaar. Zie nr. 2, 3, 8, 20	128
----	--	-----

V TEKENS EN UITHANGBORDEN

- 23 R.v.d.L. Vogelverschrikkers, oud en eigentijds. Zie nr. 1, 2, 3. 109
24 G. Van Doorne. Manneke-Pis door de eeuwen heen. Zie nr. 9, 18, 19, 20, 22 85

VI TECHNIEK. BEROEPEN. VOLKSKUNST EN NIJVERHEID

- 25 R. Ruys. Veer en Veerdienst in O.-V. (Recensie M. Daem 107) 97
26 A.G. Homblé. De vroedvrouw in de pikurale voorstelling van het Kerstgebeuren 122
27 G. Puimège. Koperslager 131
28 W. Verleyen. Vlasnijverheid. Schrooien 209
29 C. De Clercq. Een mijnwerker getuigt. (M. Daem) 199
30 Idem. Koewachters in het Brakelse. Zie nr. 3, 8, 9, 18, 20 200
31 A. ver Elst. Oostvl. buurttram in beeld. (M. Broeckhove) 214
32 A. ver Elst. Gentse stadstram in beeld. (M. Broeckhove) 215

VII VOLKSPSYCHOLOGIE. TYPISCHE GROEPEN & INDIVIDUEN

Zie nr. 1, 2, 20, 23, 25, 26, 29, 30, 31-32, 39, 40

VIII VOLKSDRACHTEN EN SIERADEN

- 33 Folklore en kleding. R.v.d.L. Zie nr. 1, 2, 20, 22, 23, 26 126

IX VOEDING

- 34 H. Vandommele. Peren voor miljoenen. R.v.d.L. Zie nr. 1, 20, 26 42

X ZEDEN & GEBRUIKEN. LEVENSLOOP. JAARKRANS. SPELEN & FEESTEN

- 35 A. de Cockfonds : vuur en vuurwerk, orgel en orgelmakers, majorettenkorpsen, enz.86
Zie nr. 1, 2, 5, 8, Volksboek I, II & IV (nr. 9) : Der vrouwen natuere, Van
heer Frerick van Jenuen, Int paradijs van Venus
36 R.v.d.L. Reuzen en reuzinnen 217 & 233

XI SOCIALE EN RECHTERLIJKE VOLKSKUNDE

- 36 Charles De Clercq. Een mijnwerker getuigt. M. Daem 199
37 Zie nr. 1, 2, 9 : Zeldzame volksboeken, I, II, III : der IX Quaesten (nr. 9)

XII VOLKSGELOOF

- 38 M. Daem. Votiefschilderijen en mirakelboek van kapelletje Schreiboorn te Gent.
Zie nr. 2 (Magie), 23, 36, 9 (II & IV) 102
39 A.G. Homblé. De volksdevotie tot St.-Benedictus 163
40 Idem. St.-Paulusprocessie Opwijk en aandenken 216

XIII VOLKSGENEESKUNDE

- 41 A.G. Homblé. Steensnijden in het Manneken-Pishuis (1751), prent (1796),
en steensnijders te Gent. Zie nr. 1, 2, 34, 38, 39 206
- 42 Idem. Den Nederlandschen hovenier en zijn Medicijn-Winckel 105

XIV VOLKSWETENSCHAP. PLANTEN-, DIER-, WEER- & STERRENKUNDE

- 43 H. Vandommele. Peren voor miljoenen. De geschiedenis van hout- en smoutpeer
tot beurré en doyenné. R.v.d.L. 42
Zie nr. 1, 2, 38, 39, 40.

XV VOLKSLETTERKUNDE IN HET ALGEMEEN

- 44 Zie nr. 9 Volksboeken. Zie nr. 38, 42

XVI VOLKSPOEZIE

- 45 L. Gelber. Oostvlaamse natuurzang. Zie nr. 2, 15, 25 65
- 46 J. de Vuyst. Het Moordlied in de zuid. Nederlanden 96

XVII MUZIEK. DANS. UITROEPEN

- 47 J. Ghysens. J. Van Haver. Zie nr. 39, 45 160

XVIII VOLKSVERHALEN. SPROOKJES. SAGEN. LEGENDEN. ANEKDOTEN

- 48 R.v.d.L. Volksverhalen over reuzen en reuzinnen. Zie nr. 2, 6, 15, 25 233

XIX VOLKSTONEEL. POPPENSPEL. VOLKSSCHOUWSEL

- 49 L. Hoste. Gent, poppenspelstad. Zie nr. 11, 14 99

XX OVERIGE VOLKSLITERATUUR

- 50 C. De Clercq. zie nr. 29, 30, 11, 38

XXI VOLKSTAAL. SPREEKWOORDEN. HUMOR. SPOTROEPEN

- 51 Zie nr. 1, 2, 3, 9, 20, 25, 26, 34, 41, 42, 46

XXII NAMEN. PLAATSEN. STRATEN. HUIZEN. VOOR- & FAMILIE- & BIJNAMEN

- 52 K. Haerens. Straatnamen van het oude Gent. Zie nr. 3, 9, 20, 27, 31, 32, 34, 38

INDEX OP DE AUTEURS EN AANGEHAALDE PERSONEN

- Baekelmans L. 203
 Baillieul A. 183
 Braekman W.L. 226
 Broeckhove M. 82, 85, 195, 214
 Daem M. 102, 107, 128, 145, 162, 199, 214, 215
 de Bock E. 202
 De Brabandere F. 159
 De Clercq C. 199, 200
 De Doncker E. 216
 Despriet P. 159 (2x)
 De Vuyst J. 96
 Dony M. 213
 Eloy A. 57, 111, 147
 Elst A. ver 214 (2x)
 Engels S. 212
 Gelber L. 65
 Ghysens J. 160
 Haerens K. 215
 Homblé A.G. 105, 122, 159, 163, 206, 216
 Hoste L. 99
 Kresse H.G. 51
 Lamarcq D. 3
 Marchand A. 183
 Ooghe R. 159
 Pintelon H. 82
 Puimège G. 131
 Robijn M. 179
 Ruys R. 97, 107
 Stalpaert H. 203
 Timmermans F. 80
 Tondat R. 2, 104
 van der Linden R. 2, 27, 42, 43, 87, 109, 126, 127, 145, 195, 202, 204, 205, 212, 213, 217, 225, 233
 Van de Velde L. 80
 Van de Vijver F. 205
 Vandommele H. 42
 Van Doorne G. 85, 183, 206
 Van Haver J. 160
 Van Hoonacker E. 98
 Van Kerckhove P. 181, 216
 Verleyen W. 209
 Vermeersch G. 89
 Wouters J. 162

ILLUSTRATIES

1. Krt. Land v. Aalst 9; 2. P. Breugel de Oude... 10; 3. Tabelle number der Arme... 11; 4. Grafiek structurele armoe... 15; 5. Krt. L.v. Aalst... 16; 6. Idem... 18; 7. L. Frédéricq... 26; 8. Prent met figuren in haarband... 27; 9. Zwaluw... 28; 10. Heksen... 30; 11. Vaantje te Haren... 32; 12. Hondekop... 34; 13. V. Stuyvaert... 37; 14-15. H. Ontcommena... 39; 16. Oorlogstafereel Parijs... 46; 17. Indianen... 51; 18-23. Ontromers Melotte... 58; 24. Voorzegging stalen meteor... 63; 25. Idem... 64; 26-52. Muziek... 67-78; 53. Vermeersch G. (kaft boek)... 89; 54. J. De Vuyst... 96; 55. R. Ruys... 97; 56. E. Van Hoonacker... 98; 57. L. Hoste... 99; 58. M. Daem... 102; 59. R. Tondat... 104; 60. G. Homblé... 105; 61-62. Vogelverschrikkers A.G.M. Mertens & A. Parker... 110; 63-64. Dorsmachienen... 112; 65. Ploeg... 114; 66-67-68. Ploeg, uitroeiër, paardenhark... 115; 69. Advertentie landbouwwerktuigen 1893... 118; 70-71. Kerstgebeuren, miniatuur, getijdenboek, schilderij Vyssie Brod... 123-125; 72. Shirt met tekst folklore... 126; 73-74. Wafelijzer & opschrift... 127; 75. Reconstructie rammelaar... 129; 76. Zegel ambacht smeden & koperslagers... 131; 77. Illustratie koperslager met 11 werktuigen... 138; 78. Idem met 17 werktuigen... 141; 79. Koperslagersatelier... 143; 80. Prangstoel... 144; 81. G. Puimège... 145; 82. Traktor 1904... 147; 83. Dubbele ploeg... 148; 84-85. Aalpomp en melkkruik... 149; 86-87. Advertentie luchtkarn & zaaituig Simplex... 150; 88. Draagbare zaaimachine... 152; 89. Besproeier... 154; 90-91. Aardappel- en bietenrooier... 155; 92. Mestrooier... 157; 93-94. Twee medailles St.-Benedictus... 166; 95-96. Aankondiging ommegang Elinghen & Noveen H. Be-

nedictus... 170-171; 97-98. Prentjes... 173-178; 99. Tweetalige prent voor Mortsel... 180; 100-101. Vaantje Steenbrugge en Mortsel... 181; 102. Ill. J. Boschius : arbeid... 183; 103-104. Ill. Meersenijsstraat 10 Gent : paard & molen, verkoop grutterwaren... 185-187; 105. Voorgevel woning... 188; 106. Lelie & bundels boekweit... 189; 107. Deurwaaier met griffioenen... 190; 108. Plan Gent met verspreiding rosmolens... 192; 109. Verzoek Faxon Company O.V.Z.... 196; 110. Eugeen de Bock... 202; 111. Ferdi van de Vijver... 205; 112. H. Stalpaert... 203; 113. Voorstelling verwijderde blaassteen 1796... 207; 114-115.- Samenstelling schrooi... 209; 116. Villa en fabriek A. De Bruyne... 210; 117. Personeel van Firma... 211; 118-119. Vijf krt. Vlaamse prov. met opgave van reuzenaantal per lokaliteit... 218-222; 120-121. Illustraties ontleend aan vier Zeldzame Volksboeken... 230-231.

Uw bestuur heeft op blz. 195 en volgende, de verhoging van de lidbijdrage verklaard en gerechtvaardigd. Oostvlaamse Zanten blijft in verhouding het goedkoopste en rijkst geïllustreerde tijdschrift voor de studie van het volksleven in het heden en verleden. Sprankelende bijdragen verrijken voortdurend uw geest. Voor 1982 liggen persklaar o.a. : *Leven en streven van de volksschrijver Abraham Hans*, door Viviane Van den Doorne, naar aanleiding van zijn geboorte honderd jaar geleden te Maria-Horebeke, op 12 februari 1882 († Knokke 6 juli 1939); *Votiefschilderijen, Mirakelboek en St.-Anna-verering* te Bottelare door Marcel Daem; *Gents tin* door A. Van den Kerkhove, konservator Bijlokemuseum te Gent; *Kantdagen te Brugge* door Mevr. Van Dijk.

In de huidige moeilijke tijd mogen we een bond en blad dat de eigen waarden bestudeert, niet in de steek laten, maar nu minder uitstappen en reizen naar verre gebieden voorkomen, moeten we ons volksleven bijhouden, door lektuur en door medewerking in Zoeken en Zanten, Vragen in Volkskundige Kroniek. Onze Bond in blad, museum en bibliotheek werken meer dan ooit voor ontwikkeling van vandaag en morgen.

In november & december 1982 zijn negen personen uit de provincie als nieuw lid aangesloten, spontaan, na kennismaking met ons tijdschrift, onze bibliotheek en museum. Werft U ook een nieuw lid aan ? De werking van de Bond in ons orgaan en in het museum zal nog in waarde kunnen stijgen !

Gewoon lid	400 F	Beschermende leden	600 F
Derde leeftijd	350 F	Steunende leden	1 200 F
Familieleden	150 F	Abonnement : binnenland	450 F
Kantwerksters	550 F	buitenland	600 F

